

16

IRAK ÜLKE RAPORU

Irak'ın Yeniden Yapılandırılması
ve Türkiye'nin Rolü

Hakan KIYICI

IRAK

ÜLKE RAPORU

Irak'ın Yeniden
Yapılandırılması ve
Türkiye'nin Rolü

Hakan KIYICI
MÜSİAD Dış İlişkiler Yöneticisi

MÜSİAD Cep Kitapları : 16

ISBN: 975-7215-45-7

© 2004, Her Hakkı mahfuzdur.

MÜSİAD'dan izin alınmak veya MÜSİAD kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

Redaksiyon - Tasbih

Olca Yazıcı

Kapak, İç düzen

Paralel

Baskı, Cilt

Tavaslı Matbaacılık

Tel: 0 212 451 31 32

Mart 2004, İstanbul

MÜSİAD
1990

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Mecidiye Caddesi No: 7/50 34387 Mecidiyeköy - İSTANBUL

Tel: (90.212) 213 61 00 (Pbx)

Fax: (90.212) 213 78 90 - 216 01 42

e-mail: musiad@musiad.org.tr

www.musiad.org.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
-------------	---

1- GENEL DURUM (İŞGAL ÖNCESİ)	11
--	-----------

1.1 GENEL BİLGİLER	11
--------------------------	----

1.2 EKONOMİK DURUM	13
--------------------------	----

1.2.1 BM Gıda Karşılığı Petrol Programı	14
---	----

1.2.2 Temel Ekonomik Göstergeler	15
--	----

1.2.3 Ulaşım	15
--------------------	----

1.2.4 Enerji	16
--------------------	----

1.2.5 Haberleşme	17
------------------------	----

1.2.6 Dış Ticaret	18
-------------------------	----

1.2.7 Türkiye - Irak Ekonomik İlişkileri	19
--	----

2 - GENEL DURUM (İŞGAL SONRASI)	21
--	-----------

2.1 SİYASİ DURUM	21
------------------------	----

2.2 EKONOMİK DURUM	25
--------------------------	----

2.3 SEKTÖREL SON DURUM	28
------------------------------	----

2.3.1 Tarım	28
2.3.2 Petrol	29
2.3.3 Havaalanları	30
2.3.4 Limanlar	31
2.3.5 Demiryolları	31
2.3.6 Yollar	32
2.3.7 Enerji	32
2.3.8 Su	33
2.3.9 Telekomünikasyon	34
2.3.10 Sağlık	35
2.3.11 Diğer sektörler	36
2.4 TİCARET	37
2.5 GIDA KARŞILIĞI PETROL	40
2.6 DIŞ BORÇ	42
2.7 FİNANSMAN	43
2.7.1 18,6 Milyar \$ ABD İhaleleri Fonu	44
2.7.2 Amerikan Eximbank	45
2.7.3 Projeler için Japon Finansmanı	45
2.7.4 AB Fonu	47
2.8 BANKACILIK & SİGORTA	48
2.9 HİBE-BAĞIŞLAR	50
2.10 İHALELER	51
2.10.1 Bechtel İhaleleri	54
2.10.2 İhalelerde Türk Firmaları	54
2.11 GÜVENLİK	57
2.12 YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ	59
2.13 ULAŞIM	60
2.14 FUARLAR & TOPLANTILAR	63

2.15 TÜRKİYE'DEN YARDIM	65
2.16 IRAK VE DİĞER ÜLKELERLE TİCARİ İLİŞKİLER	66
3 - MÜSİAD'IN IRAK PAZARI ÇALIŞMALARI	68
3.1 MÜSİAD ACİL EYLEM PLANI	68
3.2 İNCELEME GEZİLERİ	69
3.3 FUARLAR	69
3.4 MÜSİAD PERŞEMBE TOPLANTISI	71
3.5 ZİYARETLER & HEYETLER	71
3.6 IRAK'IN YENİDEN YAPILANDIRILMASI KOORDİNASYON TOPLANTILARI	73
4 - IRAK'LA TİCARET İÇİN PRATİK BİLGİLER	74
4.1 IRAK PAZARI İÇİN NELER YAPILMALI ?	74
4.2 İŞADAMLARINA TAVSİYELER.	78
4.3 IRAK'A GİRİŞTE İSTENEN BELGELER	80
4.4 TİCARET YAPILABİLECEK ÖNEMLİ SEKTÖRLER	80
4.5 PARA TRANSFERİ	81
4.6 AÇILACAK İHALELER & PROJELER	82
4.7 İLGİLİ WEBSİTELERİ VE ADRESLER	82
4.7.1 Irak'ın İmarı için Oluşturulmuş Yönlendirme Kuruluşlar ..	83
4.7.2 Uluslararası Kuruluşlar	83
4.7.3 Amerikan Kuruluşları	83
4.7.4 Şirketler	84
4.7.5 Ürdün Kuruluşları	84
4.7.6 Diğer	85
5 - YARARLANILAN KAYNAKLAR	89

TEŞEKKÜR

Bu raporun hazırlanmasında, başta MÜSİAD Genel Başkanı Ali Bayramoğlu ile beni bu raporu yazmaya teşvik eden ve rapora emeği geçen MÜSİAD Genel Başkan Yardımcısı Dr. Ömer Bolat'a, Irak'a yaptıkları inceleme gezilerinin sonuçlarını bizlerle paylaşan MÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi ve Dış İlişkiler Komisyon Başkanı Yusuf Cevahir, MÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi ve Dış İlişkiler Komisyon Başkan Yardımcısı Gazi Mısırlı, Dr. Ahmet Fedaioglu, Cemalettin Kerim, Yunus Takak, Yusuf Katipoğlu, Mustafa Taşkıran ile İbrahim Ceylan'a ve ayrıca MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonunun diğer üyelerine teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, başta MÜSİAD Dış İlişkiler Bölümü ekibi takım arkadaşlarım Zemci Zübeyr Somuncu ile Serdar Eryılmaz'a ve MÜSİAD Ankara Şube Müdürü Ali Akgül'e de katkılarından dolayı teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Raporun hazırlanması sırasında bana her konuda destek olan, eşim Özlem Olgun Kıyıcı'ya da özellikle teşekkür ederim.

Hakan Kıyıcı

MÜSİAD Dış İlişkiler Yöneticisi

hakankiyici@musiad.org.tr / hakan@ekocerceve.com

Üsküdar, 8 Mart 2004

ÖNSÖZ

Komşu ülkemiz Irak'la olan ilişkilerimiz maalesef son birkaç dönemdir küresel güce dayalı askeri ve ekonomik müdahalelerle şekilleniyor. Komşu ülkelerle ticaretin getireceği potansiyel ve oluşan sinerjinin sağlayacağı güçten mahrum kalmak olarak neticelenen bu gelişmeler Irak'la olan ticaretimizi olumsuz yönde etkilemesine rağmen, ticaretimiz her dönemde devam etmiştir. Uygulanan en yoğun ambargo döneminde bile, sadece Gıda Karşılığı Petrol (*Food-For-Oil Program*) programı kapsamında, programın sona erdiği 21 Kasım 2003 tarihine kadar 660 milyon dolara, 2003 sonunda ise 800 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır.

Bizim için tarihi ve kültürel olduğu kadar, iktisadi ve sosyal anlamda da oldukça önem arz eden bu komşu ülkede, 20 Mart 2003'de başlayıp 9 Nisan 2003'te Bağdat'ın düşmesiyle sona eren sıcak savaşı müteakip, ABD ve İngiltere önderliğinde, bir işgal yaşandı. Küresel makro planın bir kilometre taşı konumunda, Afganistan'ı takip eden farklı karakterde bir işgal. Küresel gelişmeleri etkileyebilecek, küresel stratejik noktaların planlı bir şekilde kontrol altına alınmasında bir adım. MÜSİAD olarak üyelerimiz ve kamuoyunun istifadesine sunmak amacıyla hazırladığımız bu rapor, bu gelişmelerin daha ziyade iktisadi ve bil fiil ticaretle ilgili konularını ele alarak tespitler ve değerlendirmeler yapmaya çalışacaktır.

Irak'ın (normal kapasitesiyle) yıllık 15-20 milyar dolarlık petrol geliri, Irak'ın sözde kitle imha silahları bulundurması (nükleer, biyolojik ve kimyasal), ABD'nin Ortadoğu'ya konuşlanması ve politikalarını araçlar değil, kendi eliyle gerçekleştirmek istemesi, Kuzey Batı İran'daki petrol havzalarına doğru ilerleme arzusu, ABD'nin Irak'ı işgaliyle (genel kamuoyu ve uluslararası haber ajansları jargonundan hareketle) ilgili ileri sürülen stratejik iddialardan bazıları.

İşgaldeki amaç ne olursa olsun, ortada bazı sonuçlar var. 1. Körfez Savaşı olarak nitelendirilen Irak'ın komşu ülke Kuveyt'i işgaline karşılık Irak'ın geri çektirilmesi ve bir çok alanda ambargo uygulanması. Ve bu ikinci işgal. Her iki müdahale de Irak'ta altyapısı, ekonomik durumu, kalkınması ile ilgili bir sürü ekonomik sorunu, ortaya çıkarmıştır. Şu anda Irak'ta yıpranmış, demode olmuş ya da yıkılmış bir altyapı ve iktisadi-sosyal bir sistem var. İktisadi hayatta gittikçe kökleşmiş, özel teşebbüsün olmadığı bir yapı var. Elektrik, su ve hatta yüksek gelir getirmesi beklenen petrol enerji altyapısı kötü durumda. Üstelik bu altyapı çalışmaları, kısa sürede çözülebilecek gibi değil.

Gerek altyapı çalışmaları, gerekse genel olarak Irak'ın Yeniden İmarı kapsamında, ABD'nin yönetime yakın Bechtel ve Halliburton firmaları aracılığıyla ABD kaynaklı ihaleler dışında, çeşitli ihtiyaç tespit çalışmaları Birleşmiş Milletler / Dünya Bankası ve CPA tarafından yapıldı.

Bu kapsamda, MÜSİAD'ın da katıldığı, Dışişleri Bakanlığımız bünyesinde bu gelişmelere paralel olarak kurulan Irak Daimi Koordinasyon Komitesi, Sayın Büyükelçi Ahmet R. Ökçün başkanlığında her hafta mutad olarak toplanmakta ve çatı kuruluşu temsilcileriyle Irak'ın Yeniden İmarı konusunda koordinasyon çalışmaları yapılarak, gelişmelere karşı stratejiler belirlenmektedir.

Bilgiye dayalı bu verilerin yanında, MÜSİAD Irak'a çok sayıda keşif gezisinde bulunmuş ve çeşitli izlenimler edinmiştir.

İşte bu verilerin tamamını (mümkün olan en doğru rakamlarla), MÜSİAD üyesi işadamlarımızın gözlemleriyle bir araya getirerek, bu raporda derledik. Bu raporda Irak'ta işgal öncesi durum ve işgal sonrası siyasi, ekonomik ve ticari gelişmeler, bu çerçevede güncel ticaret ve yatırım bilgileri, işadamlarına tavsiyeler yer almaktadır. Ayrıca, genel bilgilerin yer aldığı teorik bölümün yanında, bölgeyi ziyaret eden işadamlarımızın gözlemleri ve pratik tavsiyelerinden oluşan uygulamaya dönük somut öneriler bulunmaktadır.

Netice olarak, Irak pazarı ile ilgili söylenebilecek özet bir cümle şudur:

“İyi bir avcı olmak yetmez, ava çıkmak gerekir!...”

1- GENEL DURUM (İŞGAL ÖNCESİ)

1.1 GENEL BİLGİLER

Kimlik Bilgileri

Resmi Dili	Arapça
Başkenti	Bağdat
Yüzölçümü	437.072 km ²
Nüfusu (Temmuz 2002)	24,001,816
Doğum oranı	% 2.82 (2002)
Etnik Gruplar	%71'ni Araplar, %14'ünü Kürtler, %12'sini Türkler ve %3'lük kısmını ise azınlık durumunda olan Yezidi, Nasturi, Ermeni ve Asuri gibi etnik gruplar oluşturmaktadır.
Sınır komşuları	İran 1.458 Km, Ürdün 181 Km, Kuveyt 240 Km, Suudi Arabistan 814 Km, Suriye 605 Km, Türkiye 352 Km,
Okuma Yazma oranı	% 65 civarındadır
Para Birimi	Irak Dinarı (ID)
Para Birimi Paritesi	
(Eylül 2002)	1 USD=0,3 ID (Resmi Kur)/ 1 USD=1.990 ID (Serbest Piyasa)
Savaş sonrası para Birimi	1 USD = 950 ID
GSMH	59 Milyar Dolar (2001)
İhracat (2001)	15,8 Milyar Dolar
İthalat	11 Milyar Dolar (2001)
Büyüme Hızı	%-5,7 (2001) (küçülme)
GSMH sektörlerdeki payı	Tarım %6, Endüstri %18, Servis hizmetleri %81
Kişi Başına düşen alım gücü	2.500 \$ (2001)
Dış Borç (2001)	62,2 Milyar ABD Dolar
İş Gücü (1998)	4,4 Milyon kişi
Enflasyon	2001 yılında %28,1, 2002 Tahmini %24,6, 2003 %17,6 (tahmini)

Petrol, Irak ekonomisinde birinci sırayı almaktadır. Irak ihracatının %95'i petrolden oluşmaktadır.

1980 yılında vuku bulan Irak-İran savaşı sırasında, Irak'ın döviz rezervi 30 milyar ABD dolarını aşmıştı. Ancak savaşın 8 yıl sürmesi neticesinde, Irak'ın büyük miktarda harcama yaparak, dış krediye yönelmesi sağlanmıştır. Ekonomik sıkıntıların had safhaya çıkması, 1985 yılından itibaren Irak'ın iç borçlanmaya yönelmesine neden olmuştur.

1.2 EKONOMİK DURUM

Irak, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip bir ülkedir. Savaştan önce günde 2 milyon varil petrol ürettiyordu . Savaş bulutlarının dağılması ve ambargonun kalkması halinde, petrol üretimi 2-2,5 katına çıkabileceği yönünde görüşler var. İran-Irak savaşı ve Kuveyt'i işgalden sonraki Körfez savaşı Irak ekonomisinde çok büyük bir tahribat yaptı. 22 yıl önce kişi başına milli geliri 9000 dolar olan, Ortadoğu'nun bu zengin ve güçlü ülkesinde, fakirlik oranı oldukça yüksekti ve milli gelir 1050 dolar seviyesindeydi.

Irak ekonomisinde özel sektörün yeri işgal öncesinde çok azdı. Küçük tüccarlar ve esnaf dışında özel sektör yok gibiydi. Buna karşılık, devlet ekonomiyi bütünüyle kontrol ediyordu. Tüm sektörlerde devletin etkisi, yönetimi ve kontrolü çok büyüktü. Büyük kamu fabrikaları vardı. Bunların başında petrol ve rafineri endüstrisi geliyordu. İthalat Ticaret Bakanlığı (gıda, temizlik malzemesi, jeneratör vs.) ve Sanayi Bakanlığı (makine, yedek parça, fabrika-tesis kurma) tarafından yürütülüyordu.

Tekstil sektöründe bizdeki eski Sümerbank gibi bir kamu şirketi üretim yaparken, hazır giyim ürünleri ithalatında özel sektörün etkinliği gözleniyordu.

2003 başları işgal öncesi rakamlarıyla, Irak'ta "benzin sudan 40 kat ucuzdu." 1 litre su 2000 Irak Dinarı yani 1 dolar iken, bir depo yani 40 litre benzin de 2000 Irak Dinarı yani 1 Dolar idi. Benzinin litresi 50 Dinara geliyordu. 1 Dolar=2000 Irak Dinarı.

Irak'ta iş yapan işadamları paralarını, ya Birleşmiş Milletler Gıda Programı kapsamında BM hesabından, ya Türk-Irak protokolü üzerinden Türkiye'deki Halkbank'tan, ya da Ürdün ve Lübnan'daki bankalar üzerinden alıyordu. 1284 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) kararıyla Gıda Karşılığı Petrol programının kapsamı genişletilmiş ve "askeri amaçla kullanılmayan ürünler" in tamamı dahil edilmişti.

1.2.1 BM Gıda Karşılığı Petrol Programı

	Milyon varil	Gelir (milyon ABD \$)	Varil Başına Ort. Fiyat (ABD \$)
Faz I	120	2.150	17,92
Faz II	127	2.125	16,73
Faz III	182	2.085	11,46
Faz IV	308	3.027	9,83
Faz V	361	3.947	10,94
Faz VI	390	7.402	19,00
Faz VII	343	8.285	24,13
Faz VIII	376	9.564	25,43
Faz IX*	28	516	18,42

Kaynak: EIU

* 19 Ocak 2001 tarihli veriler

BM Gıda Karşılığı Petrol programı 21 Kasım 2003 tarihinde sona erdi. Bu konuyla ilgili güncel bilgiler devam eden sayfalarda ilgili başlık altında bulunabilir.

Irak'ın MOU kapsamında gerçekleştirdiği ithalatla Rusya, Çin, Fransa ve bazı Arap ülkeleri ilk sıralarda yer alırken, son dönemde Batı ülkelerinin de etkinliği artmaktadır. Irak'ın Erbil, Dohuk ve Süleymaniye eyaletlerinde BM yardım kuruluşlarınca (UNDP, FAO, UNICEF, UNESCO, UNCHS, WFP,

WHO) ihale edilen altyapı projeleri (elektrik santralleri, trafo merkezleri, iletim hatları, su ve kanalizasyon şebekeleri, hastane) ve malzeme alımlarının büyük bir bölümü Batılı firmalar tarafından gerçekleştirilmekteydi.

BM gözlemcilerinin o zamanki değerlendirmelerine göre, sosyal sınıflar arasındaki gelir dağılımındaki uçurumun giderek arttığı ve bunun önemli sorunların başında geldiği belirtilmekteydi. Ayrıca Irak'ta eğitim seviyesi yüksek meslek sahibi kişilerin Irak'tan göç ettikleri görülmekteydi.

1.2.2 Temel Ekonomik Göstergeler

	1996	1997	1998	1999	2000
GSYH(milyar \$)	8,3	10,8	13,7	19,3	26,7
Reel Büyüme Hızı (%)	0,0	40,0	35,0	18,0	4,0
Enflasyon oranı(%,ortalama)	225,0	150,0	140,0	135,0	100,0
Nüfus (milyon)	20,6	21,2	21,8	22,5	23,1
Fob İhracat (milyon \$)	950,0	4.414	6.946	12.044	18.832
Fob İthalat (milyon \$)	1.457	2.843	4.425	7.687	12.074
Cari İşlemler Dengesi (milyon \$)	-532	118,7	-49,7	33,8	315,1
Toplam Dış Borç(milyon \$)	111,5	117,7	124,0	130,5	138,7
Döviz Kuru (ortalama ID:\$)	0,311	0,311	0,311	0,311	0,311

Kaynak:EIU

1.2.3 Ulaşım

Irak'ın toplam demiryolu uzunluğu 2.032 km, otoban yolu uzunluğu 45.550 km, asfaltlı yolları 38.400 km, asfaltsız yolu ise 7.150 km'dir.

Önemli limanları ise Basra ve Umm Kasr'dır. Son zamanlarda Irak'ın Umm Kasr Limanına sevkıyatlarda artış kaydedilmiş olsa da (günde 34.000 ton

mal), limandaki eski altyapı nedeniyle gemiler mal boşaltmakta zorluk çekmekteydi. Diğer yandan kamyon yetersizliği yüzünden yaşanan sorunlara bağlı olarak taşımacılık ve dağıtımında birçok engelle karşılaşılmaktaydı.

1.2.4 Enerji

Irak, gelirinin %95'ini enerji kaynaklarından, diğer bir deyişle dünya ikinci büyük rezervine sahip olduğu petrol rezervlerinden elde ediyor.

Irak'ın 4.350 km uzunluğunda petrol boru hattı, 725 km uzunluğunda petrol ürünleri hattı ve 1.360 km uzunluğunda doğalgaz boru hattı bulunuyor.

İşgal öncesi rakamlarıyla Irak'ın petrol ile alakalı rakamları şöyle;

Petrol Rezervi	: 112,5 Milyar varil
Petrol Tüketimi	: 460.000 varil / gün
Günlük Petrol ihracatı	: 1,5 Milyon varil / gün
Rafineden ham petrolün üretimi	: 417.500 varil / gün
Doğalgaz rezervi	: 109,8 trilyon m ³
Elektik Üretim	: 27,3 Milyar Kwh

Ülkenin üç ana petrol boru hattı bulunmaktadır. Bunlar ;

1. Kerkük–Ceyhan (Yumurtalık) boru hattı gün boyunca tam kapasiteli olarak çalıştığında, 1,5-1,6 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahip. Bugünkü taşıma miktarı ise günlük 900 bin varil.

2. Irak- Suudi Arabistan boru hattı: iki hattın tam kapasite ile çalışması durumunda, 1.65 milyon varil günlük taşıma imkanına sahip. Bu hat, 1990'daki Kuveyt işgalinden bugüne kadar kapalıdır.

3. Irak-Baniyas hattının kapasitesi, günlük 300 bin varil olarak belirlenmiştir. Ancak 1982 tarihinden itibaren Suriye ile olan ilişkilerin bozukluğu sebebi ile bu hat açılamamıştır.

Ayrıca Irak'tan günlük 1,4 milyon varil petrol, tanker kamyonlarla Türkiye ve Ürdün üzerinden dünya piyasasına ulaştırılmaktadır.

Petrol sektöründeki gelişime bağlı olarak; doğalgaz işleme ve petrol sektörüne madde temin eden bazı yan sektörler gelişme göstermiştir. Ayrıca demir-çelik, gıda işleme, yapı malzemeleri, tekstil, ecza ürünleri, traktörler, kamyon montaj ve maden işleme gibi sektörlerde de önemli gelişme kaydedilmiştir.

1999 yılı sonu itibariyle Irak'ın kurulu gücünün 5000 MW olduğu tahmin edilmektedir.

Ağustos 2000 itibariyle ülkenin elektrik enerjisi açığı 1800 MW'dir. Bağdat ve çevresinde sürekli elektrik sağlanmakla birlikte ülkenin orta ve güney bölgelerinde günde 12 saate kadar elektrik kesintisi yaşanmaktadır. Su ve kanalizasyon arıtma tesislerinin yetersizliği ve bu alanda yatırım yapılarak toplam nüfusun ihtiyacını karşılayacak içme suyunun karşılanması büyük önem taşımaktadır. Bağdat'taki su arıtma tesisi, şehrin içme suyu ihtiyacının ancak %32'sini karşılayabilmektedir.

1.2.5 Haberleşme

Telefon ana şebekesi 675 bin hattın oluşmaktaydı. Bu sistem 1991 savaşında tahrip olmasından dolayı yeniden inşa edilmiştir. İç hatlarda kullanılan sistem Radyo Maygruef sistemi ile sağlanmaktaydı. Ayrıca, Uluslararası iki uydu sisteminden faydalanmaktaydı, bu uydulardan İntelsat Atlas okyanus bölgesi için, inter-sputnik uydusu ise Hindistan okyanusu bölge-

si için kullanılmaktadır. (Arapsat uydusu da çalışır vaziyetteydi) Irak'ın komşu ülkeleri ile Radyo Maygruef bağlantıları bulunan ülkeler arasında, Ürdün, Suriye, Türkiye ve Kuveyt (Bu hat Kuveyt savaşı sebebi ile çalışmamaktadır) bulunmaktaydı.

Radyo yayın kanalları ise 1998 rakamları ile şöyle: AM 19 Kanal, bunun 5 kanalı arıza sebebi ile çalışmamaktaydı. FM 51 kanal, SW 4 kanal. Radyo cihaz sayısı 4.850 Milyon adettir (1997). Televizyon kanal sayısı 13 adettir (1997). Televizyon cihaz sayısı 1.750 Milyon adettir (1997).

1.2.6 Dış Ticaret

Irak'ın işgal öncesi ithalat yaptığı başlıca ülkeler; Rusya, Çin, Fransa, Ürdün, Avustralya, İtalya, Tayland Vietnam, Mısır, Türkiye, Tunus ve Cezayir idi. İthal edilen başlıca ürünler ise; temel gıda maddeleri, temizlik maddeleri, dayanıklı tüketim malları, ilaç ve tıbbi malzeme ve cihazlar, ulaşım araçları ve yedek parçaları, demiryolu malzemeleri, makineler, elektrik ve teçhizat malzemeleri, tarım makine ve ekipmanları, iş makineleri, telekomünikasyon malzemeleri, eğitim araç, gereç ve malzemeleri, petrol üretiminde kullanılan malzeme ve teçhizatı.

Ticaret Yapılan Diğer Ülkeler, 1999 (milyon \$)

İhracat Yapılan Ülkeler		İthalat Yapılan Ülkeler	
ABD	3.879	Fransa	193
Hollanda	848	Avustralya	182
Japonya	644	Çin	126
Fransa	521	Rusya	83
İspanya	402	ABD	22
Diğer ülkelerle toplam	6.875	Diğer ülkelerle toplam	1.008

Kaynak: IMF

Irak'ın artan petrol gelirlerine paralel olarak, daha kaliteli ürünlere yönelmesi ve buna bağlı olarak, aralarında ülkemizin de bulunduğu Batılı ülkelere yaptığı ithalatı artırması yönünde gelişmeler yaşanmaktaydı.

1.2.7 Türkiye - Irak Ekonomik İlişkileri

Körfez Savaşı öncesinde Irak, dış ticaretimizde yıllık 2-2,5 milyar \$ civarındaki ticaret hacmi ile ilk dört ülke arasında yer alırken, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında yürürlüğe giren 6.8.1990 tarih ve 661 sayılı BMGK Kararı sonucunda, Türkiye ile Irak arasındaki ticaret ilişkileri durma noktasına gelmişti.

Türkiye-Irak Ticari İlişkileri (milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
1991	122	-	122	122
1992	212	-	212	212
1993	160	-	160	160
1994	141	-	141	141
1995	123	-	123	123
1996	219	32	251	187
1997	549	454	1003	95
1998	366	247	613	119
1999	247	414,4	661,4	-167,4
2000	371,2	487,8	859	-116,6
2001*	357,1	-	-	-

Kaynak: DTM

*01.01.2001 – 15.07.2001 tarihleri arası değerler

2-GENEL DURUM (İŞGAL SONRASI)

İşgalin ABD yönetimi tarafından 1 Mayıs 2003'te resmen sona erdiğinin açıklanmasının ardından, gerek siyasi ve gerekse iktisadi alanda birçok gelişmeler yaşandı. Ambargo ve işgalden olumsuz etkilenen ülkede, yönetimden altyapı ve belediye hizmetlerine ve güvenliğe varıncaya kadar bir dizi problemle karşılaşıldı.

Aşağıda kısa başlıklarla verilen özetlerden de anlaşılacağı üzere, “özgürleştirme” amacıyla gelen ABD'nin, (kendisine sunulan) beklentilerin bir çoğunu elde edemediği ve işgal sonrası için (eğer amaç programsızlık ve kaos değilse) kapsamlı bir programının olmadığı ortaya çıkmıştır.

2.1 SIYASİ DURUM

Bölgeye yerleşen Koalisyon Güçleri, “özgürleştirecek güç” olarak karşılanmayı halktan beklerken, bambaşka bir Irak ile karşılaştılar. Irak ordusunun koalisyon güçlerini şehir savaşına ya da ABD Dışişleri Bakanlığınca yeni yeni adı konulan gerilla savaşlarına çekeceği öngörülmüştü. O tarihlere baktığında bunun doğru olmadığı ortaya çıkarken, savaşın fiilen bittiğinin ilanından bu yana, (Ocak 2004), ölen ABD askerinin sayısı 500'ü aştı.

Irak Valisi Jay Garner, kademeli olarak geçici yönetimle Irak'ta çeşitli unsurları içeren demokratik bir yapının kurulacağını ifade ederken, Paul Bremer ile bu ton daha da hafifledi ve Yönetim Konseyi (Governing Council) adı altında 25 üyeli bir kurul 13 Temmuz 2003 tarihinde oluşturuldu. Yapı olarak "Otorite"'ye ancak tavsiyede bulunabilecek olan **ve "Otorite"nin veto hakkı** olan kararlarının yanında, anayasanın hazırlanması dışında, çok kısıtlı ve etkisiz konularda karar alması bekleniyordu. Siyasi anlamda ne çözüm getireceği çok önemli olmamakla beraber, başta ticaret olmak üzere, bazı konularda muhatap bulma noktasındaki sıkıntıyı gidermesi ümit ediliyordu.

ABD'nin şu anda Irak'ta 146.000 civarında ve Kuveyt'te de 45.000 civarında askeri bulunuyor. Şu an itibariyle ABD'nin ülke dışında bulundurduğu asker sayısı ise 400.000'i aşıyor, ki bu da ABD Kara Kuvvetlerinin tamamı demek. Sadece Irak'ta bulunan (Kuveyt'teki güçler bu sayının dışında) kuvvetlerin ABD'ye aylık maliyet Rumsfeld'in verdiği rakamlara göre **3,9 milyar dolar** , bir askerin günlük maliyeti 900\$, yıllık maliyeti ise 325.000 \$. Bosna'da ise bir askerin yıllık maliyeti 250.000 \$'dı. Bütçe olarak ise ABD 2. Dünya Savaşından bu yana **500 milyar dolar üzerindeki açık ile, en büyük bütçe açığını yaşayacağı** ifade ediliyor. Bu da ABD'yi ekonomik anlamda sıkıntılı günlerinin beklediğini gösteriyor. Şu an 100.000'den fazla askerin İncirlik üssü üzerinden rotasyonu yapılacak.

Hem ABD'nin Irak'ta yüklendiği mali külfet ve gittikçe artan can kaybı nedeniyle iç politikada baskıya maruz kalması, ABD'yi başlarda safdışı **bıraktığı uluslararası kuruluşlarla birlikte çok uluslu güçleri Irak konusuna dabil etmek istiyor**. Bu kapsamda yaptıkları açıklamalara göre 19 ülke ile anlaşma sağlanmış ve bunlara daha sonra 19 ve 11 ülke daha katılacakmış. Ancak gazetelerden takip ettiğimize göre, Almanya ve Fransa asker talebine şiddetle karşı çıkıyor. Hindistan'dan istediği

17 bin asker konusunda da ret alan ABD'ye askeri anlamda destek verenlerin başını Polonya çekiyor.

Bu kapsamda yaşanan çeşitli gelişmelerin ardından Eylül 2003'te BM'de yapılan toplantıda, BM Genel Sekreteri Kofi Anan açılış konuşmasında ABD'yi eleştirerek, "önleyici vuruş" (*pre-emptive strike*) doktrini yaygınlaşırsa, bu "kendi kanununu kendin uygula" şeklinde tehlikeli bir eğilim ortaya çıkacağını, bunun da kanunsuz uygulamaların önünü açacağını belirtti. Ortak konularda ortak kararlar alınmasının gerektiğini vurgularken, BM'nin kurulduğu yıllardaki konjonktürün ve yapının bugünkünden çok farklı olduğunu, BM'nin bugünün koşullarına göre yapısının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etti. Almanya, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkelerin Güvenlik Konseyine alınması konusundaki görüşler de gündeme geldi.

Yine bu görüşmelerde Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın, "Hiç kimse hepimiz adına tek başına hareket edemez. Bu savaş çok taraflı uluslararası sistemi alt üst etmiştir" sözü etrafında ABD'nin uygulamalarını eleştirmeye devam etmiş ve ABD'den farklı olarak yönetimin Iraklılara bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde bırakılması taraftarı olduklarını söyledi. Schröder ise Fransa ile aynı fikirde olduklarını söylerken, Irak'a küçük çaplı muhtelif eğitim çalışmaları dışında asker göndermeyeceklerini ifade etti.

Bu yazıda ifade olunan siyasi, ekonomik ve altyapıya ilişkin yaşanan sıkıntıların, sadece Irak'ın Bağdat'ı çevreleyen merkezi bölgede olması ve Kuzey Irak bölgesinden benzer sıkıntıların nispeten daha az olması, ABD'nin Irak ile ilgili tercihlerinin gerçekten bu yönde mi olduğu (bir yanda kaos, bir yanda düzen), yoksa gerçekten işgal sonrası için planları yetersiz kalması ve "ulus inşası" konusundaki plansızlıkların bir ürünü mü olduğu, tartışma konusu olmaktan henüz çıkmış değil.

Yönetimin Iraklılara devrinin kararlaştırılan 1 Temmuz 2004 olarak gerçekleşmesi için çalışmalar devam ediyor. Bu devirle ilgili birkaç görüş var. Biri daha demokratik olacağı için genel bir seçim yapılması. Bu görüş Şii lider Ali Al-Husseii Al-Sistani tarafından seslendirilmekte. Nüfusun büyük bir kesiminin Şii olduğu durumda seçim sonuçlarını kestirmekte zorlanmayan ABD, bunun yerine 18 bölgeden seçilecek hukukçuları istiyor. ABD tarafından atanan Irak Geçici Yönetim Konseyi BM Sekreteri Annan'dan erken seçimin mümkün olup olmayacağı ile ilgili tespitlerde bulunması için bir ekip göndermesini istedi. BM heyeti Cezayir asıllı temsilcisi Lakhdar Brahimi başkanlığında Irak'a yaptığı ziyaretin ardından, seçim için şartların uygun olmadığını, 2005 ilkbaharından önce yapılacak seçimlerin sağlıklı olma riski taşıdığını belirttiler. Bu açıklama taraflarca da anlayışla karşılandı.

ABD, başta isteksiz olmasına karşılık, BM'i Irak konusunun içerisine çekmekte aceleci davranırken, Brahimi'nin 30 Haziran 2004 sonrası Irak'ın siyasi yapılanması için Brahimi'ye aşırı güvenmekte. Buna karşı emekli bir diplomatın Brahimi'nin Amerika'nın bu planlarını fazla göz önüne almadığı, Iraklıların uzlaşmadan başka çare kalmayınca kadar aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeleri için kendi hallerine bırakacağı yönündeki görüşü dikkat çekici.

2.2 EKONOMİK DURUM

İşgalden bu yana, Irak'ın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili iki kurumun adı geçiyor. Bunlardan biri geçerliliği ve yetkileri hemen hemen ortadan kalan ORHA (Office of Reconstruction and Humanitarian Aid); diğeri ise CPA (Coalitional Provisional Authority) kısaltmasıyla ORHA'nın yerini alan kuruluş.

Basına yansıdığı şekliyle, daha işgal başlamadan Irak'taki ihalelerin paylaşıldığı söylentileri dolaşıyordu. Nitekim öyle de oldu. Askeri ihaleleri Kellogs & Brown Root (KBR) isimli bir firmaya, diğeri sivil ve altyapıya yönelik ihaleleri de, Bechtel isimli firmaya ihale etme yetkisi verildi. Ve bütün dünyada Irak'taki ihalelerle ilgili çalışmaları hız kazandı. Herkesin iştahı kabardı. Verilecek ihalelerin boyutu aslında toplamda 700 milyon doları geçmiyordu. Ve süreç çok tepki alan ihalelerin çoğunlukla ABD'li firmalara verilmesi ile sonuçlandı. ABD'li firmalar ise bu ihaleleri alt-ihaleler şeklinde taşıron firmalara dağıtmaya başladılar.

Bechtel'in dağıtmış olduğu ihaleler başka bir açıdan meblağ olarak düşük gözüксе de, genelde önemliydi. Bu düşük kar marjlarıyla alınan ve başarıyla bitirilen işler aracılığıyla firmaların kendilerine olumlu referans oluşturmaları ve Türkiye özelinde ana ihaleleri alan firmaları Türkiye'de mal ve hizmet tedarik edebilecek üreticilere yönlendirmesi söz konusuydu.

Nitekim öyle de oldu. Dış Ticaret Müsteşarlığımızca “iş alındı” belgesi düzenlenen üç firmanın bilgileri şöyle;

- Güney İnşaat'ın Bechtel'in açtığı ihalelerden yer çizgilerinin yapımı, 150 bin \$
- Kayteks ABD kuvvetleri için çamaşırhane inşası ve 5 yıllık işletim hakkı. **(buradan ABD'nin en az 5 yıllığına bölgede olabileceği şeklinde yorumlanabilir.)**
- Serka ve Kayteks'in Tikrit Cumhurbaşkanlığı Sarayının açmış olduğu okulların tadilat ve renovasyonu ile ilgili ihale.

Bu ihaleler küçük ve taşeron işler de olsa, Türk firmalarının iş alabileceğinin birer göstergesi niteliğindedir ve ana ihaleleri alan firmaların alt ihaleler için Türkiye'ye yönelmelerinde etkili olabilir, görüşünü destekler mahiyetteydi.

Bu alınan işlerin hemen akabinde, bir Türk catering firması, Kuzey'deki 7 ABD merkezinden ikisinin işletmesini ihaleyle aldı. Yıllık 65 milyon \$ gibi bir katkısı olacak ve 9.700 kişiye hizmet verecek olan ihale üç dönem olarak imzalandı.

ABD'liler Irak'ın yeniden yapılandırılması için açılan ihalelerin yanısıra, ekonomiyi canlandırmak amacıyla farklı alanlarda çok sayıda kişiyi istihdam etmeye ve yeni iş alanları açmaya başladı. Örneğin, elektrik sisteminin onarımı için 39.000, okulların tamiri için 1.500, sulama sisteminin temizlenmesi için ise 100.000 kişi istihdam edildi.

Irak'ın ön görülen bütçesi ise şöyle; Paul Bremer, bütçenin 6 milyar \$ olduğunu belirtmişti. Buna göre bu paranın 1,7 milyar \$'ı ABD bankalarında dondurulmuş olan Irak'ın hesapları, 900 milyon \$'ı Saddam'ın kaçarken bıraktıkları, 1,6 milyar \$'ı savaş öncesi satılan petrol geliri, 1 milyar \$'ı

BM kalkınma planı, 2,4 milyar \$'ı ise Bechtel aracılığıyla verilen ihalelerle olmak üzere, toplam 7,6 milyar \$. Buna ayrıca 3,4 milyar \$'lık beklenen petrol satışları da eklenecek.

Önümüzdeki dönemde 15 Ekim 2003'te yeni Irak Dinarı çıkarılması ve THY'nin de uçuş seferleri için başvurduğu Bağdat Havaalanı 1 Ağustos 2003 itibariyle açılması planlanıyordu. Ancak bu gerçekleşmedi.

Diğer bir konu ise, malların Irak'a girişinde herhangi bir vergi alınmaması. Bu uygulamanın 2003 sonuna kadar devam edeceği ve daha sonra %5 Yeniden İmar Vergisi ve %25 kurumlar vergisi olmak üzere vergi tahsili yönüne gidileceği belirtilmişti. Bu özellikle Irak tarafında ciddi bir depolama/istifleme hareketine sebep oldu. Ocak 2004'te uygulamaya geçmesi beklenen bu verginin, yapılan bir açıklamayla üç aylığına ertelendiği ifade edildi.

2.3 SEKTÖREL SON DURUM

İşgal sonrası BM İhtiyaç Belirleme Ekiplerinin (*Joint Needs Assessment Teams*) 14 sektörde yaptığı araştırmalardan ve genel izlenimlerden oluşan bazı sektörlerdeki görünümleri şöyle özetlemek mümkün.

2.3.1 Tarım

Irak'ın petrol dışı sektörleri arasında tarım önemli bir yer tutmaktadır. Buğday, arpa, pirinç, pamuk ve hurma temel tarım ürünleri arasında yer almaktadır. Ülke topraklarının beşte biri tarım arazilerinden oluşmakta, işlenmiş olan söz konusu arazilerin yaklaşık yarısı ülkenin yağış alan kuzey doğusunda ve dağlık bölgelerde bulunmaktadır. İşlenmiş arazilerin diğer yarısı ise, Fırat ve Dicle nehirleri vadilerinde yer almaktadır. Eski rejim döneminde tarım alanındaki büyük firmalar devlete ait olup, tarım üretimi çok düşük seviyelerdedir. Kötü sulama ve çölleşmeye bağlı olarak ise önemli çevre sorunları yaşanmaktadır. Irak doğru girdiler ve tarımsal eğitim ile tarımsal üretimini önemli ölçüde artırma potansiyeline sahiptir.

Irak tarım sektörü rehabilitasyonunu CPA, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya tarafından yerel satın alma programları yolu ile desteklemektedir. Buna ilaveten tarım sektörünün yeniden yapılandırılması ve kalkındırılması amacıyla USAID tarafından 4 Haziran 2003 tarihinde açılan ihale 21 Ekim 2003 tarihinde *Development Alternatives Inc.* isimli firma tarafından kazanılmıştır. Toplam süresi bir yıl olan projenin I. fazı 3 ay sürecek,

tohum ve gübre dağıtımına odaklanacaktır. Projenin öncelik vereceği alanlar tahıl, bahçecilik, hayvancılık, mandıracılık ve tavukçuluk olarak belirlenmiştir. Buna ilaveten, su kaynaklarının geliştirilmesi ve toprak ıslahı konuları projeye dahil konulardır. Projenin II. faslı ise sekiz ay sürecek ve uzun vadeli rehabilitasyon ve sürekliliğe odaklanacaktır.

2.3.2 Petrol

Irak'ın tahmini 112 milyar varillik petrol rezervi ile petrol sektörü ülkenin ekonomik iyileşmesinde motor görevi üstlenecektir. Petrol, ülke ekonomisine hakim olup, ihracat gelirinin % 90'dan fazlasını oluşturmaktadır. Irak'ın henüz ispatlanamayan muhtemel petrol rezervleri göz önüne alındığında, 200 milyar varil petrol potansiyeli olabileceği belirtilmektedir.

Irak'ın petrol sektörünün onarım ve modernizasyonu çalışmaları devam etmektedir. 2003 yılı Ekim ayında petrol üretimi 2,2 milyon varil/güne ulaşmıştır. Bu rakam Irak'ın kendi ihtiyacı olan petrolün yaklaşık dört katıdır. İhracat ise ortalama 1,4 varil/gündür. Önümüzdeki yıllarda Irak'ın yıllık petrol gelirinin 10-15 milyar dolar civarında olması tahmin edilmektedir.

Petrol sektöründeki rehabilitasyon işleri için, ABD Savunma Bakanlığı tarafından *Army Corps of Engineers* görevlendirilmiştir. *Army Corps of Engineers* halihazırda *Kellogg Brown and Root*, *Washington Group International*, *Flour Intercontinental* ve *Perini Corporation* firmaları ile çalışmalarına devam etmektedir.

2.3.3 Havaalanları

Irak'ta yaklaşık 108 adet havaalanı bulunmaktadır. Bağdat ve Basra'da birer uluslararası havalimanı, Musul Kerkük ve Erbil'de ise ulusal havalimanları yer almaktadır.

Havaalanlarının yeniden inşası Bechtel firması tarafından gerçekleştirilmektedir. Firma Bağdat ve Basra limanlarının inşasının 2003 yılı sonunda tamamlanması öngörmektedir. Musul havalimanında ise temel altyapı eksikliklerinden doğan engeller devam etmektedir. Bechtel firması transfer yolcularının kullanacağı park, bekleme ve güvenlik - kontrol noktalarının inşası için, Iraklı bir firmayı görevlendirmiştir.

Buna ilaveten USAID tarafından açılan havaalanları işletme ihalesi ise *Skylink Air and Logistic* firması tarafından kazanılmıştır.

World Airways, Northwest Airlines ve Kalitta Air firmaları Irak'a kargo uçuş hizmeti sağlamaktadır. Buna ilaveten Ürdün Havayolları Bağdat-Amman arası yolcu seferleri düzenlemekte, ancak güvenlik nedeniyle seferlerde süreklilik sağlanamamaktaydı.

Ocak 2004 itibarıyla edinilen bilgilere göre, Bağdat'a sefer yapan DHL kargo uçağının düşürülmesi üzerine durdurulan bu istikametteki uçuşlar, Ürdün Havayolları tarafından tekrar başlatıldı. Genel olarak insani yardım uçuşları dışındaki uçuşlara izin verilmemesi gerekiyor. Ancak Ürdün Havayolları uçuşlarının "insani yardım" olduğunu ifade ediyor. Salı, Çarşamba, Cuma ve Pazar olmak üzere tarifeli seferlerin gidiş dönüş ücreti 1.000 ABD doları.

2.3.4 Limanlar

Basra ve Umm Kasr Limanları ülkenin ana ticari limanları olup, aynı zamanda yurtdışından gelen malların ana dağıtım noktaları konumundadır. Basra ve Khamar ile Zubayr'daki limanları İran – Irak savaşında kapanmış ve yeniden hizmete açılmamıştır. 1. Körfez Savaşında zarar gören Umm Kasr Limanı ise Kasım 1993'te yeniden hizmete girmiştir. Limanların yeniden inşası Bechtel firması tarafından gerçekleştirilirken, liman hizmetleri ihalesi *Stevedoring Services of Amerika* tarafından sağlanmaktadır.

Irak'ın tek derin-su limanı Umm Kasr limanıdır. Liman halihazırda 12,5 metre derinliğinde gemilere hizmet verebilmektedir. Haftada üç gün Umm Kasr-Dubai, BAE arasında feribot çalışmakta, insan, araç ve mal taşınmaktadır.

2.3.5 Demiryolları

Irak demiryolları Bagdat-Basra-Umm Kasr, Bagdat-Musul-Suriye, Bagdat-Al Ramadi-Al Quaim, Al Quaim –Akhasat ve Kerkük-Baiji-Haditha olmak üzere 1525 mil uzunluğunda 5 hattan oluşmaktadır. Ülkede toplam 107 istasyon bulunmaktadır. Irak'ta hatlar son derece bakımsız durumdadır. Demiryolları ile ilgili işler Bechtel firmasının Irak'ın yeniden yapılandırılmasına dair kazanmış olduğu ihale çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Umm Kasr-Bagdat arasında, malların rahat taşınmasını teminen, Bechtel firması ve Irak Demiryolları (IRR) tarafından 72 km uzunluğunda Avrupa standartlarında yeni bir hat inşa edilmektedir. İnşası tamamlandığında hatın günde 30 trene hizmet verecek kapasiteye ulaşması öngörülmektedir.

2.3.6 Yollar

24.000 mil uzunluğundaki yolların % 85'i asfalt olup, genel anlamda iyi durumdadır. Ancak, Bağdat'ın içinde ve çevresinde yer alan köprülerin onarımına ihtiyacı bulunmaktadır. Yol ile ilgili işler de yine Bechtel firmasının kazandığı ihale kapsamında yer almaktadır.

Ülkede yaklaşık 1100 köprü bulunmaktadır. Köprülerin büyük bölümünün onarımına ihtiyacı vardır. Halihazırda ulaşım için kilit noktalarda bulunan üç büyük köprünün tamirine odaklanılmıştır. Bunlar; Al-Mat, Tikrit ve Khazir köprüleridir.

17 Temmuz 2003 tarihinde Iraklı Al-Bunia Trading company tarafından gerçekleştirilen Bağdat'ın batısında bulunan Al-Mat köprü yolu bağlantısının onarılması projesi tamamlanmıştır.

2.3.7 Enerji

2003 yılı Ekim ayı başında ilk defa Irak'ın elektrik üretimi savaş öncesi üretimin üzerine çıkmıştır. Ancak Irak'ın 2004 yazı ihtiyacı olacak elektriğin sağlanması için halihazırdaki üretimin %50 oranında artması gerekmektedir. Ülkede enerji dağıtımı ve depolaması altyapı sorunları devam etmektedir. Bu çerçevede söz konusu alanlarda firmalar açısından bir çok iş imkanı mevcuttur.

5 Ekim 2003 tarihi itibarıyla elektrik üretimi 4.417 MW' a ulaşmıştır. Ancak ülkenin halihazırda 7000 MW olan elektrik ihtiyacının karşılanması için, üretimin yaklaşık 2600 MW artırılması gerekmektedir. Bağdat'a 1,3 gigawat elektrik verilmektedir. Elektrik dağıtım hatlarına yapılan sabotajlar ül-

kenin diğer bölgelerine elektrik dağıtımını sınırlamaktadır. Ancak güney bölgelerine hemen hemen 24 saat elektrik verilebilmektedir.

Eylül 2003'te Irak'a elektrik satışı bir Türk firması (Kartet) üzerinden 224 aylığına ayda 220 MW olmak üzere başlatıldı. (bkz. İhaleler / İhalelerde Türk Firmaları)

2.3.8 Su

Irak Bayındırlık Bakanlığı su üretiminin savaş öncesi döneme yaklaştığını ifade etmektedir. Şehirlerdeki nüfusun % 90'ına su dağıtılmaktadır. Ancak kişi başına düşen miktar son derece yetersizdir. İçme suyu ağları sızıntı yapan borular nedeniyle kirlenmiştir. Kırsal kesim nüfusunun ancak yarısından azı temiz içme suyu ağına sahiptir

Ülkede 218 yerleşik , 1191 mobil su arıtma tesisi vardır. Mobil su arıtma tesisleri kırsal bölgelerde kullanılmaktadır. Bakanlık su dağıtılan Iraklıların %90'ına 2004 yılında, %100'üne 2005 yılında temiz su sağlamayı planlamaktadır.

Ülkenin kanalizasyon arıtma tesislerinin yalnızca yarısı işler durumdadır. Halkın yalnızca %3'ü temiz kanalizasyon sisteminden faydalanabilmektedir. Bağdat'ta hızla artan nüfus itibarıyla zorluklar yaşanmaktadır. Bakanlık işleyen kanalizasyon arıtma tesislerini 2004 yılı sonunda %15, 2005 yılı itibarıyla %30 oranında arttırmayı öngörmektedir.

2.3.9 Telekomünikasyon

Irak'ın kötüleşmiş olan telekomünikasyon sektörü firmalar açısından birçok iş imkanı sağlayacaktır. Savaş öncesinde 100 kişiden sadece 3'ü telefon sahibiydi. Ülkede mobil telefon hattı bulunmamaktadır. Irak'ın hali hazırdaki telekomünikasyon ağının durumu göz önünde bulundurulduğunda, Irak'ta bir telekom sisteminin hızla hizmete sokulması öncelik taşımaktadır. Her ne kadar telefon hatları savaş sırasında zarar görmüşse de, Bağdat dışındaki yerlerde meydana gelen hasarın büyük bölümünün onarılacağı düşünülmektedir. Öncelikle bir mobil telefon ağının kurulması telekomünikasyon sorunlarına ilişkin acil bir çözüm olarak görülmektedir. Sonraki aşama da ise, sabit telefon altyapısının onarımı ve modernizasyonu öngörülmektedir.

Bu çerçevede, Bechtel firması Irak'ın acil iletişim altyapısını onarmaktadır. Firma Bağdat'ın uluslararası telefon servis hizmetinin yaklaşık %50'sini karşılamak amacıyla, Globecome System firmasından uydu ağı satın almıştır. Buna ilaveten toplam 33 santralden 120.000 telefon hattının çalışmasını sağlayacak olan 4 tanesini ve Irak'ın %70'ini birbirine bağlayan kuzey-güney fiber optik ana hattını onarmaktadır. Bechtel ve alt yüklenici firması Lucent Bağdat'ta hat kapasitesini 240.000'e çıkaracak, 12 santrali yenileyecek ve şehirde bulunan hat sayısını savaş öncesi duruma getirecektir.

MCI firması, Koalisyon Güçleri, CPA ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinde bulunan ana firmalar tarafından kullanılmak üzere Bağdat'ta bir mobil telefon sistemi oluşturmuştur. *Vodafone* firması ise Basra'da İngiliz güçlerine hizmet veren bir telefon şebekesi işletmektedir.

17 Temmuz 2003 tarihinde CPA tarafından Irak'ın Kuzey, merkez ve gü-

ney bölgelerini kapsayacak üç adet GSM lisansı verilmesi konulu bir ihale açılmış, söz konusu ihaleyi Arap dünyasından 3 firma Asia Cell (kuzey bölgesi), Orascom (merkez) ve Atheer (güney bölgesi) firmaları kazanmıştır. Ancak ihaleye yolsuzluk karıştığı gerekçesi ile, soruşturma yapılmak üzere projeler askıya alınmıştır.

2.3.10 Sağlık

Savaş sonrası sağlık sektöründe gözle görülür ilerleme sağlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü Irak sağlık sektörünün güçlendirilmesi için 10 milyon dolar vermiştir. 8000'in üzerinde Iraklı beslenme eksikliği olan çocukların tedavisi konusunda eğitmeye başlanmıştır. CPA tarafından sağlık sektörü için 2003 yılı sonuna kadar 210 milyon dolar bütçe ayrılmıştır. Sağlık için kişi başına ayrılan miktar, savaş öncesi dönemin oldukça üzerine çıkarak 20 Amerikan dolarına ulaşmıştır.

Ülkede sağlık sektörü rehabilitasyonu hızla ilerlemektedir. Bu çerçevede tıbbi teçhizat ve sağlık hizmetleri talepleri artmaktadır.

MÜSİAD'a gelen heyetlerden edindiğimiz izlenimlere göre, sağlık malzemeleri ve ilaçların başta İran ve Çin firmaları olmak üzere, çeşitli firmalar tarafından piyasaya sürüldüğü ve fiyatları rekabetçi olduğu ifade edilmiştir.

2.3.11 Diğer sektörler

Petrol dışı sanayi sektörleri arasında petro-kimya, fosfat, sülfür, gübre, mineraller, çimento, kağıt, tüketim ürünleri, elektronik, makine ve ulaştırma ekipmanları, tekstil, deri, ayakkabı, gıda işleme ve ambalaj yer almaktadır. Eski rejim döneminde büyük çaplı sanayi firmalarının büyük bölümü devlete aitti. Söz konusu sektörlerin durumuna ilişkin detaylı bilgiler ülkede yerinde yapılacak çalışmalardan sonra belli olacaktır. Sağlık ekipmanları ve hizmetlerine ilişkin ihtiyaçlara bağlı olarak talepte artış olması beklenmektedir.

2.4 TİCARET

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, devletçi bir yapıya sahip olan Irak'ta özel sektör canlanmaya başlıyor. Her işyeri kendi elektrik, su ve güvenliğini sağlamaya çalışıyor.

Ve daha önemlisi, Irak'taki tüccarlarda önemli miktarlarda nakit ABD doları var ve tüm alımlarda nakit ile çalışıyorlar. Halen Irak'a gönderilen mallara herhangi bir gümrük vergisi uygulanmıyor ve bunun yıl sonuna kadar devam edeceği bildiriliyor. Bu nedenle uygulanabilecek gümrük vergisi ihtimaline karşın Irak'ta ciddi bir depolama faaliyeti olduğu söyleniyor.

Çin, İran, ve bazı bölge ülkeleri, Irak'ta kendi devletlerinin desteğiyle ticaret merkezlerini çoktan açmış ve Irak'taki tüccarlara fiyat vermeye başlamış durumda. Benzer bir oluşum da, daha az risk almak suretiyle Ürdün üzerinden yapılıyor.

Türk firmaları bölgeye bireysel olarak çeşitli yollardan gidiyor ve ticaretlerini gerçekleştiriyorlar.

Ticari amaçlı olarak Irak'a giriş doğal olarak kara sınırı olan komşu ülkelere yapıyor.

Kuzey Irak'tan yapılan girişler Habur üzerinden yapılıyor. Fakat bu yol ol-

dukça meşakkatli ve zaman kaybına sebebiyet veriyor. Bir kişinin ortalama geçiş süresi fiili olarak tüm kontrollerle birlikte 7 saati buluyor. Bütün bu sıkıntılara karşı Irak tarafındaki gümrük kapısında klimalı misafir salonunda rahat bir ortam ile karşılanınca, eleştirel gözler hemen Habur üzerine yoğunlaşıyor. Habur konusunda Devlet Bakanı Sayın Kürşat Tüzmen başta olmak üzere, bir heyetle yerinde inceleme yapıldıktan sonra, yeni verilen talimatlarla bir takım iyileştirmeler olmasına rağmen, fiili bekleme süresinde halen bir iyileşme olmadı. Habur'dan geçen turlardan Kuzey Irak tarafında araç başına ilk zamanlar 200 \$'ı aşan meblağlarla, şimdilerde ise 100 \$'ın altında çeşitli adlar altında harç/haraçlar alınıyor.

Habur'un iyileştirilmesi ile ilgili ihale TOBB tarafından gerçekleştirilecek. Ovaköy'de ikinci bir gümrük kapısının açılması ise tekrar gündeme gelmiş durumda, fakat fizibilitesi ve gerekliliği üzerindeki çalışmalar halen devam ediyor.

Suriye'nin Irak ile kapalı olan sınırları açılmış durumda. Halen iki kapıdan giriş yapılabiliyor. Fakat bu kapılardan geçtikten sonra Irak tarafında çete tabir olunabilecek kişilerce turlardan 1000 \$ civarında paralar tahsil edilebiliyor. Kuveyt alternatifi de yabancı firmalar için çok cazip gözüküyor.

Ürdün ise önemini ve Habur'a alternatif olmasını sürdürüyor. Ürdün'ün ABD ile olan yakın ilişkisi ve bilinçli bir şekilde Irak'ın yeniden yapılandırılması için çalışmaları Ürdün'ün Irak'taki önemini artırıyor. Şu anda Zarka Serbest Bölgesindeki depoların çoğu dolu. Bağdat – Amman arasını karayolu ile geçen tüccarlar nakit ödemelerle serbest bölgelerden malı anında çekiyorlar. Çeşitli ülkeler Amman'da ticaret merkezi açmış ve üreticilerini bu kanaldan Irak pazarı ile tanıştırmaya çalışıyorlar. Alımlar süratle gerçekleşiyor. “Malım gelecek, gelince gönderelim” ya da “bekleyin” şeklindeki yaklaşımlar fazla kabul görmüyor.

Satılan mallar ise değişiklik arz ediyor. Elektrikli ev aletleri, klima, makineneden gıda ve kuru bakliyata kadar birçok ürün alıcı buluyor.

Eylül 2003'te Irak Geçici Yönetim Konseyi, % 100 yabancı ortaklığa müsaade eden serbest piyasa ekonomisine geçmeyi kolaylaştıracak yatırım kanunları duyurdu.

Ayrıca, CPA, özel sektörün geliştirilmesi amacıyla Iraklı firmalarla yabancı firmalar arasında ticaretin geliştirilmesi amacıyla sarı sayfalar formatında bir websitesi açtı. Bu sitede bölge, sektör, ve diğer detaylara göre arama yapmak mümkün. Sitenin adresi **www.iraqibusinesscenter.org** .

2.5 GIDA KARŞILIĞI PETROL

1483 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile 14 Nisan 1995 tarihinde uygulamaya başlanan ve BM denetiminde yürüten Gıda Karşılığı Petrol (Oil For Food OFF) Programı 21 Kasım 2003 tarihi itibarıyla, Koalisyon Geçici Yönetimi (CPA – Coalition Provisional Authority) ve Irak makamlarına devredilmiştir. BM tarafından bu program çerçevesinde tedarik edilen varlıklar CPA'ye devredildikten sonra, CPA'den Irak makamlarına aktarılmaktadır. 21 Kasım 2003'te sürenin dolmasının ardından Bağdat'ta 21 Kasım 2003 tarihinden itibaren yapılacak alımların koordinasyonundan sorumlu olacak bir "Geçiş Dönemi Koordinasyon Merkezi" (Oil For Food Transition Coordination Center) kurulmuştur.

Irak'ta OFF programının yürütülmesi, CPA, Irak makamlarına devri ve koordinasyonu ile ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

-Irak'la ticaret yapmak isteyen firmaların Irak Bakanlıkları ile temasa geçmeleri gerekmektedir. Zira ihaleler artık CPA koordinasyonunda Bakanlıklar tarafından açılacaktır. Yukarıda bahse konu "Koordinasyon Merkezi" ise Irak için satın alınan malların satıcıdan son kullanıcıya ulaşmasına kadar koordinasyonunu üstlenmektedir. Bu çerçevede, malların hangi yolla, hangi liman ya da depodan Irak'ın hangi merkezine gideceğinden, alıcının, satıcının ve mala dair bilgilerin işleneceği programlara kadar pek çok ayrıntı CPA tarafından dikkate alınmıştır.

-Irak'a girecek olan malların Cotecna tarafından Silopi (Türkiye), At Tanf (Suriye), Al Karama (Ürdün) ve Dubai'de (BAE) olan sınır denetleme merkezlerinde onaylanmasına devam edilecektir.

-Bakanlıklar arasındaki iletişim ve işbirliğini, Koordinasyon Merkezi sağlayacaktır. Esgüdüm Merkezi bir yandan mal akımını takip ederken, aynı zamanda ileride karşılaşılması muhtemel problemleri de tespit etmeye çalışacaktır.

-BM çerçevesinde faaliyetlerin yürütüldüğü dönemde, Türk firmaları tarafından alınan kontratlar bilahare CPA, BM ve Irak makamları arasında tekrar ele alınmakta, yeniden müzakere edilmektedir. Bundan sonra ise mal teslimatı yapıldığı oranda firmalara ödemeler yapılmaktadır. Şu ana kadar 660 milyon dolarlık bir seviye yakalanmış olup, sözleşmelerin tarafları artık Türk firmaları ve Irak makamları şeklinde ortaya çıkmıştır. Türk firmalarına ait kontratların gerçekleşmesi %96'lık bir oranı bulmuştur.

-Irak tarafından alınan malların sevkiyatının güvenliği de ayrı bir konuyu teşkil etmektedir. Bu çerçevede, kamyon konvoylarıyla taşınan malların güvenli sevkiyatı için refakatçi güvenlik personeli sağlanacaktır. Sınırdan itibaren bir defada 12 konvoya hizmet verecek şekilde tertip alınmıştır. Firmalar ilgili Irak Bakanlıklar aracılığıyla refakat talebinde bulunabilecektir. Bakanlıklar Koordinasyon Merkezi ile temas kuracak, Merkez de güvenlik konularından sorumlu personel aracılığıyla sınır bölgesiyle temasa geçecektir.

Söz konusu Koordinasyon Merkezi'nin telefon numaraları ABD üzerinden bağlanan 914 509 68 88 veya 914 822 50 50'dir. E-posta adresi ise **oil-forfood@baghdadforum.com** şeklindedir.

2.6 DIŞ BORÇ

Irak'ın dış borçlarıyla ilgili ciddi araştırmalar var. Borçların yeniden yapılandırılması konuşuluyor. Toplam dış borcunun 125 milyar \$ olduğu hesaplanıyor.

ABD Başkanı George W. Bush'un arabulucu olarak atadığı eski Dışişleri Bakanı James Baker, Irak'ın dış borçlarının yeniden yapılandırılması sürecini takip etmektedir. Alacaklı olan ülkelerle yapılan görüşmelerdeki gündem Irak'ın borçlarının 2/3 veya %90'ının silinmesi şeklinde.

Borçların silinmesi konusunda Paris Kulübü bir ülkenin fakir olması gerektiğini vurguluyor. Açıklamalarında sahip olduğu kaynaklar ve yaptığı savaşlar öncesi içinde bulunduğu durumdan hareketle Irak'ın fakir bir ülke olmadığı iması yer alıyor.

2.7 FİNANSMAN

Irak'ın yeniden imarı konusunda karşılaşılan en önemli sorun parasal kaynaklardır. ABD'nin kendi iç politikalarından dolayı bu konuya fazla kaynak ayıramaması ve Irak petrollerinden beklenen gelirin elde edilme ihtimalinin uzaması bu işi iyice yavaşlattı. Yapılan eleştirilerde ABD'nin savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılması konusunda, fazla hazırlıklı olmadığına yapılan eleştirilerde dikkat çekiliyor.

Irak 2003 yılı sonuna kadar 5,5 milyar dolarlık petrol ihraç edebileceği hesaplanırken, bu miktar gerek Irak'ın altyapısının beklenenden aşırı yıpranmış olması, gerekse diğer sebeplerden dolayı şu an itibarıyla 3,5 milyar dolar olarak gerçekleşmesi bekleniyor. Petrol üretim tesislerine yapılacak 1 milyar dolarlık bir yatırım ile petrol gelirlerinin ilk başlarda hedeflenen 13-14 milyar dolara çıkması kuvvetle muhtemel görünüyor.

ABD'nin sağladığı kaynaklar, Aralık 2003 başında yapılan 18,6 milyar dolarlık kaynak açıklamasına kadar, toplamda 2,2 milyar doları geçmiyor ve bunlar sadece ABD firmalarına kullanırlıyordu. Diğer firmalar ise ABD firmalarının ancak taşeronu olabiliyorlar. Diğer bir muhtemel kaynak da, Irak'ın yurtdışındaki banka ve finans kuruluşlarında dondurulmuş 15-30 milyar dolar arası malvarlığı olduğu biliniyor.

Irak'ın yurtdışındaki gizli malvarlıklarının ise bu seviyelerin çok üzerinde olmasının mümkün olduğu söyleniyor. Çünkü İsviçre'deki bankalar hem gizlilik nedeniyle, hem de paraya el konulması endişesi yüzünden kesin miktar ve kimlik bilgilerini açıklayamayacaklarını ifade ediyorlar.

Kendisi fazlaca kaynak ayıramayan ABD ise, kısa dönemde Irak'ın kendi kaynaklarıyla düzlüğe çıkamayacağını anlayınca, uluslararası örgütleri işin içerisine dahil etmeye çalışıyor. Bununla hem mali yükü dağıtmayı, hem de kendi girişimlerine meşruiyet kazandırmayı hedefliyor.

Eylül – Ekim 2003'te yapılması düşünülen donörler (= bağış yapan/yapacak ülkeler) toplantısının ön toplantısına katılan Büyükelçi Ahmet Ökçün, Irak'taki ihtiyaçların belirlenmesi için bu toplantıda teknik heyetler oluşturulması (Need Assesment Teams) yönünde çalışmalar yapıldığını belirtmişti. Bu çalışmaların sonuçları Dünya Bankasının websitesiden temin edilebilir.

2.7.1 18,6 Milyar \$ ABD İhaleleri Fonu

Irak'la çalışan Türk firmalarını yakından ilgilendirecek finans kaynaklarından biri, Türk firmalarının 11 Aralık 2003 tarihli karar ile, diğer 63 ülke ile birlikte, 18,6 milyar dolarlık ABD fonu desteğinde açılacak ihalelere asli yüklenici olarak da katılabilecek olmalarıdır. Belirlenen bu 63 ülke arasında Belçika, Fransa, Almanya ve Rusya yer almıyor. Diğer ülkeler göz önüne alındığında, Türkiye'nin ihalelerde ciddi bir rakibi yok gibi görünüyor.

Bu fon ABD'nin kurduğu Proje Yönetim Ofisi (Project Management Offi-

ce) vasıtasıyla ihale edilecek. Bu fonun beklenen dağılımı ise başlıca sektörler göre şöyle: Elektrik 5,5 milyar \$, Bayındırlık ve Su 4,5 milyar \$, Güvenlik ve Adalet 4,7 milyar \$, İskan & Sağlık 1 milyar \$, Ulaşım ve İletişim 820 milyon \$, Petrol 1,7 milyar \$ toplam 18,3 milyar \$ yapıyor. Geriye dağıtılmamış 300 milyon \$ gibi bir meblağ kalıyor.

2.7.2 Amerikan Eximbank

Irak'ın Yeniden İmarı sürecine dahil olan finans araçlarından biri de, Amerikan Eximbank'ın Irak Ticaret Bankasının işlemleri için kısa dönemli sigorta kolaylığı ve Irak ile çalışan ABD ve diğer ülke firmalarının Irak özetindeki ilgili ticaret ve yatırım faaliyetleri için çeşitli kolaylıklar sağlamasıdır. Ayrıntılı bilgi **www.exim.gov** adresinden temin edilebilir.

2.7.3 Projeler için Japon Finansmanı

Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde ikinci en büyük katkı Japonya'dan geldi. 1,5 milyar doları hibe, 3,5 milyar doları Japon-ortak şartlı kredi olarak. Japon hükümeti kendisine ulaşan kayda değer, acele neticelenirilecek projeleri bu kapsamda değerlendireceklerini bildirdiler. Bu konudaki anlaşma Japon ve Irak Geçici Yönetimi arasında yapıldı. Özel sektör mevcut projelere ihale katılımı şeklinde girecek. bu miktarların harcaması süresi 1,5 milyar dolarlık hibe 2004 yılı içerisinde, 3,5 milyar dolarlık kredi ise 2007 yılına kadardır.

Bu kaynaklar birkaç kanaldan birden kullanılacak. Bunlar BM ve Dünya

Bankası kapsamındaki çalışmalarla açık ihaleler şeklinde veya direk kanal olarak tabir edilen projenin bir Japon firma aracılığıyla Japon hükümetine sunulması şeklinde olacak. Firmaların proje maliyetleri de proje kabul edildiğinde, proje bütçesine katılabilecek. Proje tüm teknik detaylarıyla değil, sadece ana hatlarıyla sunulacak. Teknik detaylar ise proje kabulünde sunulabilecek.

Konuyla ilgili bilgi veren Japon Büyükelçisinin ifadelerinden, getirilen projenin başka firmalara verilip verilmeyeceği, muhtevanın gizliliği gibi konuları fazla netlik kazanmadığı görülüyor. Ayrıca projenin genele açılmayacağı, sadece Japon firmalar arasında açık ihale sistemiyle işin verileceği söylendi.

Getirilen projenin Japon hükümetince kabulü durumunda ise projenin Irak'ta uygulamasının karşılıklı işbirliği çerçevesinde olacağı, ancak uygulama konusunda ikna çalışmalarının ötesinde herhangi bir baskı yapmanın söz konusu olamayacağı belirtildi.

Irak'taki projelerin aslında belli olduğu, neden başka firmalara ihtiyaç duydukları konusuna cevaben Japon Büyükelçisi, bunların harita üzerinde belli noktaları genel hatlarıyla bilmenin proje çalışmasıyla aynı değerde olamayacağını, Bağdat Büyükelçiliklerinin Amman-Ürdün'e taşındığını belirtmesinin bu konuda açıklayıcı olduğunu ifade etti.

İyi, kabul görebilecek projeler ise enerji, su-kanalizasyon, temizlik, sağlık, eğitim ve güvenlik başlıkları altında toplanabilir. Bunların bir kısmı yeni, bir kısmı ise rehabilitasyon projeleri. Bu konuda miktarın dağılımı konusunda çeşitli öngörüler var ise de, projelere göre bu miktarlar kolaylıkla değiştirilebilir.

Japon hükümetinin askeri ve insani yardım ekiplerinin yakın zamanda Sa-

mavar veya yakınında bir yerde konuşlandırılacakları belirtiliyor.

Türkiye'deki TİKA'nın karşılığı olan JAİKA-Japonya Teknik Yardım kuruluşu, Ürdün üzerinden Irak'a bir keşif ekibi gönderecek.

İlgili olabilecek Japon firmalarının adresleri İstanbul'da Japon Ticareti Geliştirme Merkezi JETRO'dan (<http://www.jetro.go.jp/turkey/>) temin edilebilir.

2.7.4 AB Fonu

AB 2004 yılı için Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecine 160 milyon _ (yaklaşık 200 milyon \$) ile katılacak. 90 milyon _ tarım hizmetleri için ilgili bakanlığa, 60 milyon _ işsizlik ve fakirliğin azaltılması ile ilgili çalışmalara, 10 milyon _ ise Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gözetiminde kurulan fonlara aktarılması şeklinde dağıtımı planlanmış.

2.8 BANKACILIK & SIGORTA

Irak'ta sosyalist hükümetin ekonomi yönetimini devralmasıyla yabancı bankalar 1960'larda ülkeden ihraç edilmiş ve Saddam özel bankaların çalışmasına 1990'lardan sonra izin vermişti. Ancak, 13 yıllık BM ambargosu ve aşırı yüklü mevzuat zaten dünyanın gerisinde kalmış bankacılık sektörünü daha da zedeledi.

Irak'ta bankacılık sektörünün yeniden oluşturulması çalışmaları, halen devam ediyor.

İşgal sonrası Irak'ta bankacılık sisteminin yeniden kurulabilmesi için bir konsorsiyum oluşturuldu. Irak Ticaret Bankasını yönetecek olan bu konsorsiyum 13 ülkeden oluşuyor. Ülkemizden Akbank da, söz konusu konsorsiyuma katılan bankalar arasında. Mevcut Raşid ve Rafideyn Bank da kredi vermeye başlamış.

2004 yılında sadece iki bankanın açılmasına izin verilecekti. Ancak 31 Ocak 2004 tarihli Reuters kaynaklı bir habere göre, 3 yeni yabancı bankanın açılması için lisans verildiği ve Mart ayı ortasından itibaren faaliyetlerine başlayabilecekleri, Irak Merkez Bankası Başkanı Sinan al-Shabibi tarafından açıklanmış. Bankacılık lisansı için başvuran yabancı bankalarda, yurtdışı faaliyetleri olan, risklere rağmen Irak'ta yatırım yapmaya kararlı ve asgari 25 milyon \$ sermayeye sahip olması şartı aranıyor.

Lisansı alan 3 yabancı banka ise şöyle:

Standard Chartered (İngiltere); Ortadoğu'da şubeler açmaya başlayan banka en son Ürdün ve Lübnan şubelerini açmıştır.

HSBC (İngiltere); piyasa değeriyle dünyanın ikinci büyük bankası ve 12 Ortadoğu ülkesinde faaliyet gösteriyor.

National Bank of Kuwait (Kuveyt); Körfez ülkeleri bankalarının en büyüklerinden biri.

Geriye verilecek 3 bankacılık lisansı kalıyor. Bu lisanslar içerisinde Ziraat Bankası'nın yaptığı müracaat halen devam ediyor.

Konsorsiyuma dahil olan Akbank Mart 2004 başından itibaren teminat ve geçici teminat mektubu vermeye başladı. Komisyon oranları dahil olmak üzere, bazı konularda belirsizlikler olmasına rağmen, verilen teminat mektubu Irak Ticaret Bankası (*TBI – Trade Bank of Iraq*) tarafından kabul ediliyor. İlk etapta 50 civarındaki kontrat için kamu akreditifleri açıldı. Daha sonra ise özel sektör akreditifleri açılması planlanıyor. Irak Ticaret Bakanlığı'nın elektronik haberleşme sistemine geçmesiyle bankacılık hizmetlerinin daha da hızlanması bekleniyor. Akbank'ın sitesinden alınabilecek detaylı bilgiler yanında, konuyla ilgili olarak ayrıca Hülya Kefeli (hkefeli@akbank.com.tr) ile de irtibata geçilebilir.

Irak'ta piyasaya yeni banknotlar çıktı ve şu ana kadar mevcut paranın % 60'ı değişti. Son tarih olan 15 Ocak 2004 itibariyle de, Saddam Dinarı'nın tedavülde kalkması ve değiştirme işlemi tamamlanmış oldu.

Gönderilen malların sigortalanması konusunda ise, yine Akbank'ın 3 Mart 2004 tarihli açıklamalarına göre, Irak'a yapılan sevkiyatlar savaş silahlarına bağlı hasarlar ve hırsızlık, Aksigorta tarafından teminat altına alınacak. Bu Irak'a yapılacak ticaret ve yatırım faaliyetlerini daha da kolaylaştıracak. Ayrıntılı bilgi, sigorta kapsamı ve limitler hususunda, Akbank Aksigorta'nın websitesi ziyaret edilebilir.

2.9 HİBE-BAĞIŞLAR

Irak'ın Yeniden İmarı sürecinde mali destek anlamındaki kaynaklardan bir diğeri de, çeşitli ülkelerin oluşturduğu fonlara yapılan bağış, katkı ve düşük faizli krediler.

Bu konuyla ilgili donörler toplantısı 23-24 Ekim 2003'de Madrid'te yapıldı. Aynı tarih ve yerde bir de özel sektör toplantısı düzenlendi. Bu toplantıda elde edilen bilgilere göre oluşturulan fon, toplamda çeşitli kaynaklara oranlı ortalama 33 milyar doları buluyor.

Genelde yüksek gibi görünen bu meblağın, detay ve şartlarına bakıldığında, bağış yapan ülkelerin bağış olarak ifade ettikleri rakamları Irak'tan yapamadıkları tahsilatlara, Irak'ın yeniden imarı sürecinde yaptıkları yardım, katkı ve harcamalara saydıkları gözlemleniyor. Dolayısıyla, fiilen Irak'ın Yeniden İmarı sürecine yapılan katkı, belirtildiği kadar değil.

Irak'ın Yeniden İmarı için ABD Türk firmaların da asıl yüklenici olarak katılabileceği 18,6 milyar dolarlık bir kaynak ayırmış durumda. İkinci en büyük katkı ise 1,5 milyar doları hibe, 3,5 milyar doları şartlı (bir Japon firmasının asıl yüklenici olması) kredi olarak veren Japonya'dan geldi.

2.10 İHALELER

Irak'ın Yeniden İmarı sürecinde ihalelerin yapılması kararının alınmasının ardından, verilen ilk ihaleler askeri ve diğer alanların yanında, genel firmalara açık olarak Bechtel aracılığıyla verildi. Toplamda 680 milyon doları bulan ihaleler, alt ihalelerle internet üzerinden anlık verilen tekliflerle dağıtıldı. Bu ihalelerle yaşanan bir takım sıkıntılar oldu. Alt ihaleyi alan firmalar, örneğin, okul bakım ve onarımı yapacak firma ya yetersiz kaldı, ya da iş eksik yapıldı. Ayrıca bu ihalelerde bırakın kalite kontrolünü, işlerin tam olarak bitirilip bitirilmediğine dair bir kontrol mekanizmasının olmaması ve bu ihalelerden son kullanıcı durumundaki halkın memnun olmaması, Times ve Newsweek gibi dergilerde sık sık dile getiriliyor.

Bu ihalelerin ödemeleri, ABD'nin Irak'ın Yeniden İmarı için ayırdığı bütçeden yapıldığı için ihaleler, ağırlıklı ve öncelikli olarak ABD firmalarına verildi. Bu ayırımda ABD'nin Irak'ı işgaline kendi gerekçelerine karşı olan Alman ve Fransız firmaları genel anlamda faydalanamadı. Ancak yaşanan son gelişmelerle ihalelere Alman ve Fransız firmalarının girebilmesi konusunda havanın yumuşadığına dair işaretler var.

Şu an için en cazip ihale bilgisi, Türk firmalarının 11 Aralık 2003 tarihli karar ile, diğer 63 ülke ile birlikte, 18,6 milyar dolarlık ABD fonu desteğinde açılacak ihalelere asli yüklenici olarak da katılabilecek olmalarıdır. Belirlenen bu 63 ülke arasında Belçika, Fransa, Almanya ve Rusya yer almıyor. Diğer ülkeler göz önüne alındığında, Türkiye'nin ihalelerde ciddi bir rakibi yok gibi görünüyor.

Paraların miktarları ve ihalelerin açılacağı başlıca sektörler ise şöyle: Elektrik 5,5 milyar \$, Bayındırlık ve Su 4,5 milyar \$, Güvenlik ve Adalet 4,7 milyar \$, İskan & Sağlık 1 milyar \$, Ulaşım ve İletişim 820 milyon \$, Petrol 1,7 milyar \$ toplam 18,3 milyar \$ yapıyor. Geriye dağıtılmamış 300 milyon \$ gibi bir meblağ kalıyor.

Bunların yanında, son zamanlarda açıklanan ve alınan ihalelerden bazıları şöyle;

- 31 Ocak 2004 itibariyle Nour USA isimli Amerikan firmasının başkanlığındaki konsorsiyumun, Irak ordusuna ve sivil savunma ekiplerine ekipman sağlayacak 327 milyon \$'lık kontratın kazandığı ABD ordusu yetkililerince açıklandı. Projenin 2005 Şubat ayında tamamlanması bekleniyor.
- Kuveyt, Bakanlar Kurulu'nun kararı ile Irak ve Suudi Arabistan sınırına 217 km. uzunluğunda, 9 milyon \$ değerinde dev çaplı borudan oluşan bir duvar ördürme kararı aldı.
- Bağdat'a sefer yapan DHL kargo uçağının düşürülmesi üzerine durdurulan bu istikametteki uçuşlar, Ürdün Havayolları tarafından tekrar başlatıldı. Normalde insani yardım uçuşları dışındaki uçuşlara izin verilmemesi gerekiyor. Ancak Ürdün Havayolları uçuşların "insani yardım" olduğunu ifade ediyor. Bu, uçuş seferleri ile ilgili ihalenin tekrar yapılmadan verildiğinin ya da ihalenin gerektiği gibi açıklanmadığının göstergesidir.
- Irak resmi televizyonu ve gazetesinin işletmesi, bir yıllığına 96 milyon dolar karşılığında Kuveyt (Al- Fawares) - ABD (Harris Corporation) - Lübnan (Lebanese Broadcasting Company) ortaklığındaki bir şirkete verildi.
- Petrol geliriyle finanse edilmesi planlanan Amerika'nın Sesi Radyosu ve Radio Sawa yayın organlarının FM bandı üzerinden ağırlıklı olarak Güney Bağdat'a dini muhtevalı yayın yapacakları belirtildi.

- Irak'ın telefon şebekesi için Musul – Dohuk arası 49 km'lik bölümün fiberoptik kablo döşemesi Bellsouth – ABD tarafından bağış şeklinde gerçekleştirildi.
- Polonya firmalarının oluşturduğu bir konsorsiyum, 50 milyon \$'lık bir ihale almış. İhalenin kapsamında 50 bina, 1 okul, 1 cami ve bir de idari bina bulunuyor. (Mart 2004)
- Irak Sağlık Bakanlığı'nın ifadesine göre, 100 milyon dolar maliyetle Bağdat'ın %15-20'sine hizmet verecek, toplam 270 klinik yapabilecek. Bu kliniklerin ebat ve kapasiteleri konusunda herhangi bir bilgi verilmemiş.
- ABD makamları da 180 günde toplam 17.000 proje tamamlandığını ifade ediyorlar. Bu rakamlar oldukça abartılı bulunuyor.

CPA özel sektörün gelişimini desteklemek ve bu ihalelerde yer alabilmelerini sağlamak amacıyla, 200 kadar Iraklı işadama ve şirkete ihale süreçleri hakkında bilgi verdi. CPA ifadelerine göre, Irak'ta altyapı, su, elektrik ve diğer temel hizmetler konusunda 2.300 proje bulunuyor.

Ayrıca, Irak'ta çeşitli bakanlıkların açtığı ihalelerle ilgili bilgiler, Mart 2004 itibariyle duyuruldu. Bu projelerin önemi finans kaynaklarının ABD'nin tahsis ettiği ve ABD'li firmalara öncelik verdiği fonlardan farklı olması. CD formatında dağıtılan bu bilgilerin tamamına <http://www.musiad.org.tr/di-slliskiler/irak/irak700proje2004.exe> linkinden web formatında derlenmiş haliyle ulaşılabilir.

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleriyle ilgili, web adresi şöyle: **<http://ydmh.foreigntrade.gov.tr>** Dış Ticaret Müsteşarlığımız tarafından hazırlanan ve yayınlanan sitede Irak ile ilgili genel bilgiler ve ihale ilanları da yer alıyor.

Ayrıca bu raporun İlgili Linkler ve Adresler kısmında ihaleler ve diğer konularla ilgili yetkili kurum ve kuruluşların adresleri yer alıyor.

2.10.1 Bechtel İhaleleri

Fuarlar & Toplantılar kısmında da aktarıldığı üzere, özel sektöre yönelik açılan ihalelerin ilk ve en önemlisi Bechtel ihaleleriydi. Bununla ilgili çeşitli tanıtım toplantıları yapıldı ve ihalelere başvurular, internet üzerinden anında ve gerçek zamanlı tekliflerle yapıldı. Bazı ihalelerin teklif verme süresinin 24 saate kadar düştüğü, “ultra fast track” adı verilen ihaleler çerçevesine girdiği belirtiliyor.

%90’ı taşeron olarak dağıtılan ihaleler, açılan toplam 14 ihale, 4 ülke arasında paylaşıldı ve bunlardan 13’ü 1 milyon \$’ın altında.

ABD tarafından taşeron firmalar güvenlik garantisi verilmememesine rağmen, ciddi fiyat kırmalarının ve rekabetin yaşandığı bu ihaleler yer yer maliyetinin altında fiyatların verildiği ve prestij amaçlı ihale durumuna dönüştüğü kaydediliyor. Bu ortamda alınan küçük bir ihalenin başarılı bitirilmesi bu firma için diğer ihalelerde hem sistemle tanışık olması hem de tecrübesi açısından ciddi avantaj sağlıyordu.

2.10.2 İhalelerde Türk Firmaları

Irak’taki ihaleler konusunda olduğu gibi Türk firmalarının ihaleleri alamayacağına dair benzer korkular, Afganistan konusunda da vardı. Fakat şu anda Afganistan’daki işlerin %90’nını biz yapıyoruz. Dolayısıyla Türk firmalarının ümitsizliğe kapılması için herhangi bir neden yok.

Irak'ın yeniden imarı ile ilgili Türk firmalarının aldığı ve kayda geçen ihaleler kısaca şöyle;

Irak'ın ilk petrol ihracının ihalesi 12 Haziran 2003, Perşembe günü yapıldı. 52 şirketin katıldığı ihaleyi 6 firma kazandı. Bu firmalar arasında en büyük payla bir Türk firması (TÜPRAŞ) da yer aldı. İhaleyle satılan 10 milyon varilin 2,5 milyon varilini Türkiye, diğer firmalar da 1'er milyon varilini aldı. Chevron ve Total (Fransa) ise ABD'ye ihraç etmek üzere, 2'şer milyon varil aldılar.

DTM verilerine göre; Güney İnşaat'ın Bechtel'in açtığı ihalelerden yer çizgilerinin yapımı, 150 bin \$, Kayteks ABD kuvvetleri için çamaşırhane inşası ve 5 yıllık işletim hakkı ve Serka ve Kayteks Tikrit Cumhurbaşkanlığı Sarayının açmış olduğu okulların tadilat ve renovasyonu ile ilgili ihalelerde, iş alındı belgesi alan firmalar arasında. Bu anlamda Güney İnşaatın aldığı Bağdat Havaalanının rehabilitasyonu ihalesi, Türk firmalarının şansının yüksek olduğunun göstergesi. Önemli olan kaliteli iş yaparak, diğer Türk firmalarının önünü açmaktır.

ABD ordusu kumanya sisteminden, kafeterya sistemine geçiyor. Bu değişikliğin Türk firmalarına olan faydası; Kuzeyde 7 merkezdeki kafeteryanın işletmelerinin ikisi ABD, üçü Suudi Arabistan ve ikisi de Türk firmalara verildi. İki Türk şirketi yaklaşık 9.700 kişiye hizmet verecek ve yıllık 65 milyon \$ gibi bir katkısı olacak.

Irak'a elektrik satışı bir Türk firması (Kartet) üzerinden 24 aylığına ayda 220 MW olmak üzere yapılacak. Bu Irak'ın ihtiyacının 20'de birini ancak karşılıyor. Bu konuda bir pazar var gibi görülse de, elektrik aktarımında sıkıntı yaşanıyor. Irak'a giden hatların belli bir taşıma limiti var. Dolayısıyla hat yükünün dolması durumunda aktarmalar Suriye üzerinden yapılmak durumunda. Karadeniz Holding'in elektrik satışına imza atan CPA yetkilisi, yapılan görüşmede alt yapı ihtiyaçlarının ciddi boyutta olduğunu, elektrik ve su ağırlıklı altyapı projelerine

büyük öncelik verildiğini ifade ediyor. Satışı yapılan elektrik miktarı Irak'ın ihtiyacının cüzi bir kısmını ancak karşılayabilmektedir.

EGS firması, Süleymaniye havaalanının sivil havaalanına dönüştürülmesi ile ilgili ihaleyi almış bulunuyor. 16 Kasım 2003'te imzalanan ihalenin tutarı 4,6 milyon dolar civarındadır.

9 Mart 2004 itibariyle ABD Savunma Bakanlığı'nın Irak'ta petrol ürünleri satışı için açtığı altı ihalede Türk şirketlerini tercih etti. Yapılan anlaşmanın tutarı 200 milyon dolar. Bu ihaleler, ABD ordusuna petrol satmakla suçlanan Halliburton şirketinin ihaleleri yerine geçecek.

8 Ocak 2004'te yapılan bir açıklamaya göre, Dünya Gıda Programı, Irak Ticaret Bakanlığı ve CPA koordinasyonunda yaklaşık 230 milyon dolarlık gıda satın alınacak.

2.11 GÜVENLİK

Bağdat'ın yenik düşmesinin ardından, Saddam'ın kaçarken hapishaneleri boşaltması ve aşiret yapısı devam eden çoğu yerde "intikam öldürmeleriyle" başlayan ve yağmalarla devam eden güvenlik endişesi, şu aşamada ABD kolluk kuvvetlerine yönelik önceleri çoğu intihar saldırısı, şimdilerde ise daha sistematik gerilla saldırılarına dönüşmüş durumda. Başta, Irak ordusunun eski askerleri olmak üzere, polis teşkilatı ve diğer tüm teşkilattakiler, öldürülme endişesinden dolayı üniformalarını yakıp sivil hayata karıştılar. ABD ise bunun farkında olarak daha önce polislik yapmış olanları aktif hale getirmeye çalışıyor ve güvenliği Iraklıların eliyle sağlamaya çalışıyor. ABD, 12.500 polis ile önümüzdeki üç yıl içerisinde yaklaşık 40.000 askerden oluşacak Irak ordusunu eğitmeyi planlıyor.

ABD çok uluslu ve yerel güvenlik güçlerinin üzerindeki yükü dağıtarak, mevcut asker sayısını düşürmeyi planlıyor. Burada hedeflenen 30-40 bin kişilik bir asker ordusu oluşturmak. Irak'ta konuşlanan koalisyon güçlerinden ABD'nin 145.000 kişilik askeri gücünün aylık maliyeti 3,9 milyar \$. Bir askerin günlük maliyeti 900, yıllık maliyeti ise 325.000 \$. Bosna'da ise bir askerin yıllık maliyeti 250.000 dolardır. Bu rakamların asker azaltma kararında etkili olduğu belirtiliyor.

ABD'nin Irak'ta güvenliği sağlamak için üzerinde çalıştığı metotlardan birincisi, yukarıda da bahsedildiği gibi, yerli kuvvetlerin eğitimi, polis teşkilatı ve ordunun yeniden oluşturulmasıdır.

İkincisi ise, çok uluslu bir gücün oluşturulmasıdır. Hatırlanacağı üzere, ABD, Türkiye başta olmak üzere, birçok ülkeden asker talebinde bulunmuştu. Bu taleplere gelen ret cevaplarından en somut rakamlı olanı Hindistan'dan talep edilen 17 bin askerdir.

Üçüncü ve diğer bir metot ise, uluslararası kuruluşların Irak'ın Yeniden İmarı sürecinde rol almaları. Fakat bu konuda ABD kendi açmazlarının farkında. "Önleyici Vuruş" (*pre-emptive strike*) doktriniyle meşruiyet ve uluslararası destek kazanmadan işgal ettiği Irak'a, aynı kuruluşları, aynı ülkeleri davet etmesi büyük bir tezattı. Davet kelimesinden de yönetimin direkt olarak BM ya da başka bir uluslararası kuruluşa devri kast olunmuyor. Yetki ve sorumluluk devri ancak ABD'nin belirlediği sınırlar çerçevesinde olacağı için, uluslararası kuruluşlardan herhangi bir olumlu cevap gelmiş değil.

Güvenlik nedeniyle, başta BM (kendi Bağdat binasına Ağustos 2003'te yapılan ve aralarında BM Irak Temsilcisi Sergio Viera'nın da bulunduğu 22 kişinin öldüğü saldırının ardından) olmak üzere, çeşitli büyükelçilikler ofislerini Amman'a taşıdı.

3 Mart 2004 tarihli Akbank Aksigorta'nın açıklamalarına göre Irak'a yapılan sevkiyatlar savaş silahlarına bağlı hasarlar ve hırsızlık teminat altına alınacak. Böylece mevcut gönderi risklerine karşı, gönderilen mallar sigortalanmış olacak.

2.12 YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

İşgal süresince ve Bağdat'ın düşmesinin ardından Irak'ın altyapısının öngörülenden çok daha kötü durumda olduğu gözleniyor. Özellikle petrol üretimiyle ilgili cihazlardaki aşırı yıpranmışlık dikkati çekiyor.

Petrol tesisleri itibariyle şu anda ABD'nin Irak petrol üretimi için tahmin ettiği gelir elde edilemiyor. Elektrik ve su ile ilgili altyapı problemleri ise yaşanan yağmalama olayları nedeniyle bir türlü onarılamıyor.

Irak'ın yeniden imarı konusunda karşılaşılan en önemli sorun parasal kaynaklar. ABD'nin kendi iç politikalarından dolayı bu konuya fazla kaynak ayıramaması ve Irak petrollerinden beklenen gelirin gerçekleşme ihtimalinin uzaması bu işi iyice yavaşlattı. ABD'nin savaş sonrası Irak ve yeniden yapılandırılması üzerine fazla hazırlıklı olmadığı da yapılan eleştirilerde zaten başı çekiyor.

Irak'ın yıl sonuna kadar 5,5 milyar dolarlık petrol ihraç edebileceği hesaplanırken bu miktar gerek Irak'ın altyapısının tahmin edilenden daha fazla yıpranmış olması, gerekse diğer sebeplerden dolayı şu an itibariyle 3,5 milyar dolar olarak gerçekleşmesi bekleniyor. Petrol üretim tesislerine yapılacak 1 milyar dolarlık bir yatırım ile petrol gelirlerinin ilk başlarda hedeflenen 13-14 milyar dolara çıkması kuvvetle muhtemel gözüküyor.

Irak'ın genel olarak yeniden yapılandırılmasıyla ilgili Mc. Kinsey danışmanlık şirketi toplam 90 milyar \$'lık bir bütçe öngörüyor.

2.13 ULAŞIM

Genelde Irak'a nakliye, karayolu ağırlıklı olarak Türkiye-Habur ve Amman-Ürdün üzerinden yapılmakla birlikte, Suudi Arabistan, Kuveyt ve az da olsa Suriye üzerinden yapılıyor.

Bu geçişlerde, bahar-yaz aylarında bütün sınırların Irak tarafında çeşitli gruplarca geçiş vergisi/ harç gibi adlar altında para alınmaktaydı. Bunların en yükseği Temmuz 2003 itibariyle, Suriye'nin Abu Kamal kapısında alınan 1.000 \$'lık meblağdı. CPA ve Irak Geçici Yönetimi ile yapılan temaslar sonucu, özellikle ticari araçlardan alınan bu meblağlar ortalama 100 \$'ın altına çekildi.

Yaşanan yoğunluktan dolayı Habur geçişlerinde ciddi bir tıkanma var ve bu, zaman zaman uzayan kuyruklara, uzun süreli beklemelere sebep olmaktadır. Bu yoğunluğun bir kısmı, araç geçişlerinin sınırdaki tek şeritli bir köprü üzerinden belli bir düzenekte yapılmasının yanısıra, Türkiye tarafında evrak işlemlerinin uzun, istenen belgelerin net olmaması ve güvenlik gerekçesiyle geçişlerin zaman zaman keyfi engellemelere maruz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Habur'da yaşanan bu sıkıntıları daha dinamik bir şekilde çözebilmek amacıyla Aralık 2003'te bir komite oluşturularak gelişmeler kısa sürede değerlendirilip çözüm üretmeye çalışılıyor.

Şu an için, Habur'dan günlük geçen kamyon sayısı karşılıklı olarak toplam 3.600'dür. Türkiye-Irak 1.800 ve Irak-Türkiye 1.800 kamyon geçişiyle sağlanan denge, her iki tarafta da yığılmaların önüne geçebilmek için başlatılan uygulamalardan sadece biri.

Türkiye'den gelen nakliye araçlarının Irak tarafında yaşadığı sıkıntılar, saldırılar, konvoylar halinde geçişlerle bir anlamda hafifletilmeye çalışılıyor.

Eylül 2003'te ikinci gümrük kapısının açılması yeniden gündeme geldi. Ovaköy mevkiî üzerinden yapılacak geçişler, Kuzey Irak'taki gelişmeleri by-pass ederek direk Bağdat'a ulaşması açısından, yeniden gündemdeki yerini aldı.

Habur dışında ticari faaliyetlerin ciddi yoğunlukta seyrettiği bölge, Amman-Ürdün üzerinden Bağdat. İşgal esnasında ve sonrasında, özellikle Bağdat ve civarındaki işadamları mal tedariklerini Amman üzerinden nakliye yoluyla sağladı. Nakit ödemelerle gerçekleştirilen bu alışverişlerin getirdiği yoğun mal talebi, Ürdün'de tam kapasite çalışan, başta Zarka Serbest Bölgesi olmak üzere, çeşitli bölgelerdeki depolardan sağlandı.

Yine Aralık 2003 tarihinde Türkiye – Suriye – Irak arasında Nusaybin – Kamışlı – Musul demiryolunun rehabilitasyonu için, 24-25 Aralık 2003 tarihleri arasında bir araya gelinerek ortak bir ön metin oluşturuldu. Gündemdeki konular arasında vagon artırımı, günlük bir tam sefer yapılmasını, tarife bedellerinde geçişli indirim ve petrol ve türevlerinin taşınması yer alıyor. Söz konusu hat aktif ve işler durumda.

Irak'a yapılan uçuş seferlerinde ise ilk başlarda havayolu ulaşımı için iha-

leler açılacağı ifade edildi. “İnsani yardım” amaçlı uçuşlar dışında bir havayolunun uçuş yapması yasaktı. Bu ihalelerle ilgilenen birçok firma arasında Türk firmaları da vardı. Ancak ihale konusunda daha sonra herhangi bir gelişme olmadı. DHL’in Bağdat’a kargo seferleri DHL’in kargo uçağının bir roketatar ile düşürülmesinden sonra sona erdi.

Halen, Bağdat’a sefer yapan DHL kargo uçağının düşürülmesi üzerine, durdurulan bu istikametteki uçuşlar, Ürdün Havayolları tarafından tekrar başlatıldı. Genel olarak insani yardım uçuşları dışındaki uçuşlara izin verilmemesi gerekiyor. Ancak Ürdün Havayolları uçuşlarının “insani yardım” olduğunu ifade ediyor. Salı, Çarşamba, Cuma ve Pazar olmak üzere, tarifeli seferlerin başladığı hatta gidiş dönüş ücreti 1.000 ABD doları.

2.14 FUARLAR & TOPLANTILAR

Irak'ın Yeniden İmarı ile ilgili ihaleler ve miktarlar açıklandıktan sonra çok sayıda fuar ve organizasyon çalışmaları gündeme geldi. Bunların başlangıcı, Irak'ın Yeniden İmarı ile ilgili genel şirketlere açık en büyük ihale miktarı olan 680 milyon doların Bechtel firmasına asıl yüklenici olarak verilmesi ve bu alt ihaleler şeklinde taşeron firmalara dağıtılacağına açıklanmasıyla oldu. ABD, Kuveyt ve Londra'da 2003 Mayıs ve Haziran aylarında yapılan toplantılar ve bunun ardından çeşitli çevre ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede bu tip organizasyonlar ve fuarlar yapıldı. Genel amaç Irak'ın Yeniden İmarı sürecinde, özellikle komşu ülkelerle yakın işbirliği içerisinde olmak ve ihalelere gruplar halinde girmek.

DEİK'in 2 Ekim 2003 tarihli "ABD-Türkiye İşbirliği İmkanları" toplantısı, AJEX 2003 22-23 Ekim 2003 tarihli "Irak'la İş İmkanları" fuarı, 12-15 Ekim 2003 tarihleri arasında Dünya Ticaret Odaları merkezince Washington'da düzenlenen "Irak'ın Yeniden İmarı" konulu toplantı bunlardan bazıları.

Nisan 2004'te yapılması beklenen, Bağdat Fuarı teknik nedenlerden ötürü 2004'ün Kasım'ına ertelendi.

Irak'ta fuar düzenleme yetkisi olan Forum Fuarcılık, 3-8 Mayıs 2004 tarihleri arasında daha önce Bağdat Fuarı'nın yapıldığı alanda genel katılımlı bir uluslararası fuar organize etmeyi planlıyor. Ancak bu yıla

mahsus olmak üzere, söz konusu fuar çadırda yapılacak. Nakliye dahil m2 maliyetinin 400-500 \$ arasında olması bekleniyor. Yine Forum Fuarcılıktan Musul'da yapılması düşünülen Türk İhraç Malları Fuarı'nın Mart ayının ikinci yarısında yapılması bekleniyor. Her iki fuara ilişkin bilgiler henüz netlik kazanmış değil.

Ayrıca bahar aylarında da Türkiye tarafında Irak'a sınır vilayetlerimizde genel ve sektör bazlı fuarların düzenlenmesi planlanmaktadır. Bu fuarların güvenliği böylece sağlanmış olacak ve katılımcılar da fuara sınır üzerinde kısa mesafeli yolculuklarla gelebilecekler.

2.15 TÜRKİYE'DEN YARDIM

Türkiye'den Irak'ı işgal sonrasında çok çeşitli konularda yardımlar yapıldı. Kızılay'ın 2003 sonuna kadar aktardığı yardımlar 1 milyon \$'ı geçti. Bundan dolayı da Irak Kızılayı tarafından, Türkiye Kızılayı'na teşekkür madalyası verildi.

Türkiye Bağdat ve Kerkük'te toplam 3.000 m2 kapalı alanda tam teşekküllü 50 yatak kapasiteli hastane inşaatına başladı. Hastane, inşaat dahil, bütün teçhizatıyla birlikte teslim edilecek. Hastane personeli de eğitimini Türkiye'de alacak. Türkiye hastaneyi bir yıllık süreyle işletecek.

Ayrıca Madrit'te Ekim 2003'te yapılan donörler toplantısında Türkiye 50 milyon \$ insani yardım vaadinde bulundu. Bu yardımlar 2004 yılından itibaren kullanılmaya başlanacak.

Madrit'teki toplantılar haricinde çeşitli fonlar da oluşturulmakta. Birleşmiş Milletler Kalkınma İdaresinin ve diğeri Dünya Bankası kontrolünde iki fonda toplam bir milyar dolar toplandı. Bu miktarın yarısı Japonya tarafından sağlandı. lkeler katılımlarına göre bu fon yönetiminde yer alabilecek. Türkiye bu fonun yönetiminde yer almaya çalışacak.

2.16 IRAK VE DİĞER ÜLKELERLE TİCARİ İLİŞKİLER

Irak'ın Yeniden Yapılandırılması sürecinde Irak pazarında daha etkin olabilmek için çeşitli ülkeler konsorsiyumlar oluşturdu ve ticari gezilerle Irak konusunda işbirliği yapmayı hedeflediler. Bu ülkeler genellikle kıta Avrupa'sındandı. Bunlar arasında Saddam rejimi döneminde Irak'ın alt yapısı ve genel inşaat işleriyle uğraşmış Bulgaristan, Romanya, Polonya gibi ülkeler yer aldığı gibi, Irak ile ilgili hiçbir geçmişi olmayan ülkelerin de bu tür çalışmalar yaptığı görülmektedir.

Bu faaliyetlerde Irak ile direk çalışmanın zorluğunu gören bir çok ülke, Türkiye, Ürdün gibi çevre ülkelere yöneldi. Kurulacak ortaklıklar yoluyla üretim, finans, lojistik gibi unsurların koordinasyonu sayesinde iş yapılması planlanıyor.

Türkiye'nin bu noktada önemi ortaya çıkıyor. Çünkü İran ve kısmen Suriye dışında üretim genişliği ve çeşitliliği olan başka ülke yok. Yabancı yatırımlar, piyasalar ve dışa açık olma gibi konular kıyas edildiğinde ise, bu tip konsorsiyumların en azından mal tedarik adresinin Türkiye olduğunu gösteriyor. Körfez ülkeleri (Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri v.d.) ve diğer bölge ülkelerinin ekonomilerinin sanayi anlamında üretici olmaktan çok, tüccar ve tüketici olmaları yine Türkiye'nin lehine. Irak ve Kuveyt'teki ABD askerlerinin su ve gıda ihtiyaçlarının Kuveyt'ten tedarik edilmesi buna *re-export* anlamında bir örnek teşkil edebilir. Çünkü, Kuveyt'in su ve gıda hammaddeleri konusunda yoğun bir üretiminin olmadığı biliniyor.

Bulgaristan, Irak'la olan geçmişinden dolayı Irak'taki bazı altyapı projelerine talip. Irak'la ilgili girişimlerde çoktan bulunmuş bile. Temmuz 2003 rakamlarıyla Ürdün'le iyi ortaklıkları vardı ve Prosoft firmasıyla Ürdün'de bilgisayar montajı yapıp satıyordu. Ayrıca Ürdün hükümeti ile yapılan çalışmalarda, Bulgaristan mallarının satılacağı bir merkez oluşturma yönünde anlaşma imzalamışlardı. Yaptıkları çalışmalara diğer bir örnek de, Irak'la çalışacak firmalardan oluşan bir liste ile tanıtım faaliyetlerine ve ortaklık çalışmalarına devam ediyorlar. Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı nezinde yapılan görüşmelerle, iki ülke arasında özellikle özel sektörü harekete geçirerek ortak bir çalışma yapılması gündeme getirildi.

Yine Polonya ve Hırvatistan'dan gelen heyetler de, benzer taleplerde bulundular. Hindistan bir işadamları grubuyla CPA'in lojistik desteği altında Eylül 2003'te Irak'a bir gezi düzenledi. Heyet Irak'ta üst düzey temasların yanında, yeni oluşan özel sektör temsilcileri ile de görüştü. Bunun ardından Irak'a mal giriş çıkışlarında Hintli firmalara bir ayrıcalık sağlandığı görüşü, yaşanan birkaç örnekle gündeme geldi.

3- MÜSİAD'IN IRAK PAZARI ÇALIŞMALARI

MÜSİAD olarak, kuruluşumuzdan buyana savunduğumuz, komşu ülkelerle ticaretin artırılması görüşünden hareketle, gerek dost ve kardeş ülke Irak ile ticari işbirliği ve dayanışma anlayışı, gerekse ticaretin esaslarından hareketle, Irak pazarından üyelerimizin faydasını seviyede tutmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapıldı ve yapılmaya devam ediyor.

3.1 MÜSİAD ACİL EYLEM PLANI

MÜSİAD 1 Mayıs 2003 tarihinde Irak'ta "savaş"ın sona erdiğine ilişkin yapılan açıklamanın hemen ardından, biri **9 Mayıs 2003** tarihinde "**Türkiye -Irak Ticari ve Ekonomik İlişkileri: Öneriler**" ve diğeri de **16 Mayıs 2003** tarihinde "**Türkiye - Irak İlişkileri: Eylem Planı**" olmak üzere, hükümete ve Dış Ticaretten sorumlu Devlet Bakanlığı'na yeni dönemde Irak ile ilgili öncelikli olarak ticari ve ekonomik konularda yapılabilecek uygulamalar konusunda görüşlerini bildirdi.

Bu görüşler, işgal öncesi Irak'a düzenlenen gezideki izlenimler ve Irak ile ticari anlamda temasları devam eden üyelerimizle yapmış olduğumuz görüşmeler neticesinde hazırlandı.

Bahsi geçen raporda sunduğumuz önerilerin bir kısmı bugün hayata geçirilmiş, diğerleri üzerinde de çalışmalar devam ediyor.

3.2 İNCELEME GEZİLERİ

MÜSİAD, yaşanan bu olayların ardından bölgedeki durumu, işleyişi ve ticari işleyişi gözlemleyebilmek ve bunları MÜSİAD'ın ve üyelerimizin lehine değerlendirebilmek amacıyla, Dış İlişkiler Komisyon üyelerimizden oluşan gruplarla, Irak'a seyahatler düzenleyip bilgi edildi.

Bu gezilerden en son ikisi 1-4 Ocak 2004 tarihleri arasında MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonu Başkan Yardımcısı N. Gazi Mısırlı başkanlığında, ve 9-12 Şubat 2004 tarihleri arasında MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Yusuf Cevahir başkanlığında gerçekleştirildi. Bu ziyaretlerde Bağdat Büyükelçimiz Osman Paksüt, Irak Sanayi Bakanı, Musul Valisi, Erbil, Dahok, Zaho ve Musul Ticaret Odası yetkilileri ile görüşmeler yapıldı.

3.3 FUARLAR

MÜSİAD'ın, Irak pazarı ile ilgili yaptığı kurumsal çalışmalar yanında, ayrıca Irak pazarı ile yoğun çalışmaları olan ve bu konuda ciddi faaliyetler gösteren üye firmalarımız var.

MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonu üyesi Yusuf Katipoğlu'nun uluslararası fuarcılık alanında faaliyet gösteren firması (ISF Fuarcılık), Amerikan firması (The Kallman Group) ile Ürdün'ün başkenti Amman'da "Rebuilding Iraq (OUTREACH 2004)" Uluslararası Irak Yeniden Yapılandırma Fuarı adı altında 10-13 Ocak 2004 tarihleri arasında ortak bir fuar düzenledi. Türkiye'den 37 firmayla, ABD'den sonra en geniş katılımın sağlandığı fuarda, Irak pazarına yönelik bir çok sektörden üretici firmaların yer aldığı fuar ve fuar beraberindeki sektör bilgilendirme toplantılarının başarılı olduğu bildirildi. Gerek Irak pazarını tanıtmak ve gerekse ürünlerini bölgedeki geniş tüccarlar ağına tanıtmak imkanı bulduğu fuarın, katılımcılar tarafından tatmin edici sonuçlar getirdiği ifade edildi.

Birincisiyle kazanılan tecrübe ve çevre sayesinde daha güçlü portföyle fuarın ikincisinin hazırlıkları hızla devam ediyor. İkinci “Rebuilding Iraq” fuarının 22 – 26 Eylül 2004 tarihleri arasında Amman – Ürdün’de yapılması planlanıyor. Ayrıntılı bilgi için www.rebuildexiraq.com adresinden istifade edilebilir. Ayrıca yine Irak pazarına yönelik Uluslararası Mobilya ve Dayanıklı Tüketim Malları İhtisas Fuarı ise 10-14 Temmuz 2004’te yapılacaktır. (www.merosa.net veya 0212 224 69 00 numaralı telefondan bilgi alınabilir.)

3.4 MÜSİAD PERŞEMBE TOPLANTISI

MÜSİAD, Irak konusunda üyelerini bilgilendirmek amacıyla, 15 Ocak 2004 Perşembe günü mutad “Perşembe Toplantısı” formatında, Dışişleri Bakanlığı Irak ve Afganistan Koordinatörü Büyükelçi Ahmet R. Ökçün’ün engin bilgi ve tecrübelerini, Irak’la çalışan üyelerimize aktarmasıyla gerçekleştirildi.

Dış İlişkiler Komisyonu Üyelerimizden Gazi Mısırlı, Dr. Ahmet Fedaioglu ve Yunus Takak’ın katkıları, basın mensuplarının takibi ve soru-cevap kısmıyla daha da zenginleşen toplantı, üyelerimiz açısından oldukça verimli geçti.

3.5 ZİYARETLER & HEYETLER

26 Haziran / 24 Haziran 2003, Perşembe günü MÜSİAD’ı ziyaret eden heyetle ilgili olarak; 21 kişiden oluşan heyet (Kerkük, Musul, Erbil ve Bağdat ağırlıklı) ile MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonu üyelerimizin katıldığı bir öğle yemeğinden sonra 14:00 itibariyle hazırlanmış olduğumuz programa geçildi. Heyet başkanı, MÜSİAD Genel Başkan Yardımcısı Dr. Ömer Bolat başta olmak yapılan konuşmaların ardından üyelerimizle ikili iş görüşmelerine geçildi. Görüşmeler oldukça canlı ve verimli geçti.

Kerkük ve Musul’da belediye hizmetleri kapsamında çalışmaların aksama- dan devam ettiğini (hatta eskisinden daha iyi olduğunu), asayiş konusunda herhangi bir sıkıntı yaşanmadığını, Bağdat’tan farklı olarak hayatın normal seyrine devam ettiğini ifade ettiler. Kerkük’ün Türk şehri olduğunu ve Türkmenlerin orada giderek güçlendiğini, nüfus kayıtlarının kısmen

Kürtler tarafından imhasına rağmen, oradaki Kürtlerden endişe duymadıklarını ve asıl kayıtların Bağdat'ta olduğunu söylediler.

Daha sonra, üyelerimiz 6 Ekim 2003 Pazartesi günü MÜSİAD Genel Merkezde Musul Valisi Ganim Sultan Abdullah başkanlığındaki Iraklı İşadamları heyeti ile görüştü. 20 kişiden oluşan heyette farklı sektörlerde işadamları yer aldı. Bu iş adamlarının aynı zamanda bölgelerinde önemli kurum ve kuruluşlarda yer alıyor olmaları MÜSİAD'ın bölgede ileriye dönük ticari çalışmalar yapabileceği partnerler bulması açısından oldukça önemliydi.

26 Aralık 2003 Cuma günü ise, detaylarını raporun "Finansman" kısmında bulabileceğiniz, Irak'ın Yeniden Yapılandırılması için önemli derecede katkıda bulunan Japonya'nın sağladığı imkanlar hakkında bilgi almak ve yeni göreve atanmasından dolayı, Dış İlişkiler Komisyonu olarak, "Hoş geldiniz" demek amacıyla Komisyon başkanı Sayın Yusuf Cevahir başkanlığındaki bir heyetle Japonya'nın İstanbul Başkonsolosu ziyaret edildi.

3.6 IRAK'IN YENİDEN YAPILANDIRILMASI KOORDİNASYON TOPLANTILARI

Irak'ta yaşanan işgal ve gelişmelerin ardından, Dışişleri Bakanlığımızca Irak Daimi Koordinasyon Komitesi adı altında konuyla ilgili gelişmelerin takip edildiği ve MÜSİAD'ın da içerisinde bulunduğu çatı kuruluşların mutad olarak bilgi aktaran bir komite kuruldu.

Mayıs 2003 başından bu yana yapılan toplantılarda, bilgilendirmenin ötesinde, özel ve kamu kuruluşlarını temsil eden çatı kuruluşları arasında bir koordinasyon ve sinerji sağlanması hedeflenmektedir.

Toplantı Dışişleri Bakanlığı İkili İlişkiler Daire Başkanlığı nezdinde ve Afganistan ve Irak'ta uzun süre görev yapmış Büyükelçi Ahmet Ökçün'ün başkanlığında yapılmaktadır. Sayın Ökçün'ün bu toplantıdaki katkıları, hem Irak konusundaki bilgi ve tecrübesi, hem de Afganistan ile Irak'ın işgali arasında sağlıklı kıyas yapabilme açısından oldukça önemli.

Söz konusu toplantılar, MÜSİAD Dış İlişkiler Yöneticisi Hakan Kıyıcı tarafından, MÜSİAD'ı temsilen mutad olarak takip edilmekte ve ihtiyaç hasıl oldukça www.musiad.org.tr ve www.ekocerceve.com adreslerinden makale ya da köşe yazısı şeklinde üyelere aktarılmaktadır. Bu toplantı notlarından en son olarak bu elinizdeki raporun oluşturulmasında detaylı şekilde faydalanılmıştır.

4- IRAK'LA TİCARET İÇİN PRATİK BİLGİLER

Bir işadamlı için, hedef bir pazar ülke ya da sektör hakkında hazırlanan raporlar yanında bu hedef ülke/sektörde iş yapan diğer işadamlarının ya da ziyaretçilerin gözlemleri de bir o kadar önemlidir.

Teknik raporlara, veri tablolarına belki de yansımayan, ama bir işadamlının ya da ziyaretçinin konuyla ilgili bahsedeceği bir kelime, tüketim alışkanlıklarına ilişkin bir tespit, hatta yöresel bir fıkra dahi girişimci işadamlı için çok şey ifade edebilir.

Bu bölümde sizlere bu ve benzeri gözlemlerin yanında, “... iyi tamam da, şimdi ben Irak'a nasıl giderim? Nereden başlarım? Kiminle görüşürüm? Nelere dikkat etmem gerekir?...” gibi daha somut ve ticarete dönük bilgileri aktarmaya çalışacağız.

4.1 IRAK PAZARI İÇİN NELER YAPILMALI ?.

- Irak'a her türlü mal gidiyor. Rekabet avantajı bulunan ve kaliteli olan her ürün çok rahat bir şekilde satılıyor. Irak'ta, Saddam dönemindeki ambargodan dolayı bastırılmış talepleri işgal sonrasında adeta patladı. Irak'a 2003 yılı ihracatımız 800 milyon dolar olup, 2004 yılında

1,5 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

- Habur'da sorunların giderilmesine yönelik iyi niyetli çalışmaların yapılmasına karşın, sınır kapısındaki beklemler çok zaman aldığı için sıkıntıya yol açıyor. Mardin – Diyarbakır üzerinden Bağdat'a karayoluyla varış 12 saat sürmektedir.
- Habur Gümrük kapısındaki tıkanıklığı aşmak için, Habur'un modernizasyon, çalışmaları başlatılmalı ve ayrıca Ovaköy'de ikinci bir gümrük kapısı en kısa zamanda açılmalı.
- Sınırın her iki tarafında da masrafı düşük, basit ve temiz 2-3 katlı motellerin yapılması bölgedeki yoğunluk düşünüldüğünde iyi bir proje olabilir.
- Kerkük - Yumurtalık boru hattı tekrar açılmalı ve hattın işlemesine ilişkin alt yapı ve güvenlik sorunlarına çözüm getirilmeli.
- Türk limanlarının stratejik önemi çok büyük. Basra, Akabe ve diğer limanlar yetersiz kalıyor. İskenderun, Mersin ve Trabzon limanlarında yapılacak ciddi bir modernizasyon yükleme ve nakliye konusundaki taleplerin büyük bir çoğunluğunu Türkiye'ye yönlendirir.
- Limanlar dışında iki ülke arasında devam eden demiryolu ulaşımının geliştirilmesine ilişkin çalışmalara hız verilmeli ve demiryolu ulaşımının etkin bir şekilde kullanıma aşılması sağlanmalı.
- THY'nin Mardin'e sefer sayısı artırılmalı.
- CPA ve Birleşmiş Milletler nezdinde temaslarda bulunarak, THY'ni Bağdat'a yönelik uçuşları başlatılmalı.
- Bağdat'ta, toptan ve perakende satış yapacak bir hipermarketin açılması her yönüyle faydalı olacaktır.
- Eski Yugoslavya ülkeleri evvelki pazarları olan Irak için ciddi şekilde çalışmalarını sürdürüyor.

- Irak pazarı, başkaları tarafından kapılmak üzere. Kaptırmamak için, acele ve ciddi derecede çaba gösterilmesi gerekiyor. Tabii ki, Irak'ta risk vardır. Fakat unutulmamalıdır ki, riskin olduğu yerde de yüksek kar da vardır.
- Bu ülke ile ticaretin geliştirilmesinde Irak devleti ile yapılacak "Ter-cihli Ticaret Anlaşması" uygulamasının büyük katkısı olacaktır.
- CPA ile sürekli irtibatla olunmalı. Bağdat'ta Türk şirketleri için açılacak bir ofis, bu tip işlerin yakından takibi ve bilgilendirme açısından önem arz ediyor. Bağdat Büyükelçiliğimiz ve Ticaret Müşavirimizin gücü bu ve benzeri faaliyetlerin yoğunluğu münasebetiyle, takibinde ciddi şekilde yetersiz kalabilir.
- Irak'a durum tespiti yapmak, ortamı bir işadamı gözüyle görmek ve ciddi bir pazar araştırması yapmak için, küçük de olsa mütehassıs bir işadamı heyeti gitmeli.
- Halen herhangi bir sigortalama işlemi yapılmamakta, şirketlerin tamamı riskleri kendileri üzerine almakta. ABD'li firmalarla çalışan Türk firmalarının riski, ABD tarafından sigortalanmalı.
- Habur çıkışı Irak tarafında daha önce yüklü meblağlarda Türk turlarından talep alınan meblağlar azalmasına rağmen, halen devam etmekte, bu da şirketlerimize ek maliyet getirerek rekabet gücümüzü etkilemektedir. Bu uygulamaya son verilmeli.
- Gümrük kapıları ile ilgili diğer bir husus ise, Nusaybin sınır kapısında normal gümrük işlerinin yapılması. Bu yapılırsa, Suriye'ye girip 70km'lik Kuzey Irak bölgesindeki unsurları bypass ederek, Suriye üzerinden Irak'a girilmiş olacak. Bu konu Gümrükler Genel Müdürlüğü'ne iletilmiş olup değerlendirme aşamasındadır.
- Elektrik, su ve kanalizasyon işleri var ve ABD buna çok önem veriyor.

- Türk şirketlerine büyük çaplı ihalelerde yüklenici rolü verilmeli.
- İhalelere katılacak firmalar ise bu raporun sonunda belirtilen, özellikle ihalelerle ilgili aşağıda belirtilen web adreslerinden ihaleleri takip edilmeli. 5 Aralık 2003 tarihinde yapılan açıklamayla Türk firmalar asli yüklenici olarak 18,6 milyar dolarlık ABD fonu kapsamındaki ihalelere girebileceklerinden dolayı firmalarımızın şansı oldukça fazla.
- Bulgaristan vagon, özel bazı maddeleri taşıyacak vagon ve taşıma araçları başta olmak üzere, çeşitli konularla farklı imkanlara sahip. Bunlar araştırılabilir.
- Can ve mal güvenliği hala sıkıntı oluşturmaya devam ediyor. Yerli halka yönelik gasp ve benzeri olaylardan endişe edilmekle birlikte, geniş çaplı ve organize bir tehdit söz konusu değil.
- Aranan ürünler çok az bulunuyor ve oldukça pahalı. Uzakdoğu malları piyasaya girmiş olmakla birlikte, halk malların kalitesizliğinden şikayetçi. Türk ürünlerine büyük ilgi var.
- Araç kullanan Iraklılar, benzin eksikliğinden kaynaklanan sıkıntılar yaşıyor.
- Iraklı partner bulma konusunda fazla bir sıkıntı yok. İş kültürü açısından "Ortadoğulu işadamı" prototipinden farklılar.
- Bankacılık henüz yeterince yerleşmediği için, geniş çaplı ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde sıkıntı yaşanıyor. Bu kapsamda ödeme sistemi tesis edilmeli ve geliştirilmeli.
- Bağdat'ta şube açmak isteyen Ziraat Bankası'nın başvurusuna hız kazandırılmalı.
- Irak'taki ihalelere katılan Türk firmalarının Türk bankalarından aldıkları teminat mektupları kabul edilmeli. Bu, başvuru ihalelerde te-

minat mektubundan kaynaklanabilecek rekabeti olumsuz etkileyecek unsurları hafifletir ve Türk firmalarının rekabet gücünü artırır.

- Genel anlamda herşeye ihtiyaç var. Fakat buradaki strateji talebin artmasını beklemek yerine, talebi artırıcı faaliyetlerde bulunmak gerekir. Ürün çeşitliliği fazla bilinmediği için tüketim de fazla.
- Firmaların Irak'a gidip ticaret ve yatırım konusunda şartları zorlaması icap etmektedir.
- İnşaat sektöründe de ihaleler önemli. Alış veriş merkezi mefhumu henüz oturmuş değil. Bu tip merkezlerin inşaatı, hem inşaat ve hem de ticaretin teşviki açısından önemli.

4.2 İŞADAMLARINA TAVSİYELER

İşadamları ve sanayicilere Irak pazarında etkili olmak için şu tavsiyeler yapılabilir;

- Irak'a ihraç edilen mallara şimdilik gümrük vergisi uygulanmadığını bilin. %5 olarak uygulanması planlanan Yeniden İmar Vergisi de Ocak 2004 uygulamaya girmesi beklenirken, Mart 2004 sonuna kadar ertelendi.
- Yüksek riskin beraberinde yüksek karları da getirdiğini düşünerek strateji belirleyin.
- Birkaç firmayla beraber Irak'ta ofis açın. Bu güvenlik başta olmak üzere diğer bütün maliyetlerinizi düşürecektir.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ürünlerini toplayan süpermarket tipi işyerleri de oldukça faydalı olabilir.
- Irak'ta ya da Amman - Ürdün'de bir irtibat ofisi açın. Ve şehir dışında spot yükleme yapacağınız bir deponuz olsun.
- Mutlaka bölgeyi bilen firmalarla irtibatta olun ve onlardan destek alın.

MÜSİAD bu anlamda üyelerine koordinasyon anlamında çeşitli desteklerde bulunuyor.

- Irak'ta hayat normale döndüğünde, her anlamda ürün tedariki açısından hazır olmayı unutmayın (ofis, pazarlamacı, depo, vs.)
- Gönderilen mallarla talep oluşturmaya çalışın. Nispeten kapalı olan bir ekonomide bilinmeyen birçok ürün ve teknoloji olduğunu unutmayın.
- Eylül 2003'te Irak Geçici Yönetim Konseyi % 100 yabancı ortaklığa müsaade eden serbest piyasa ekonomisine geçmeyi kolaylaştıracak yatırım kanunlarını duyurmuştur. Ancak, prosedür ve uygulamanın henüz oturmamış olmasına ve daha sonra geriye dönük çıkabilecek problemlere dikkat çekilmektedir.
- Irak ile ilgili yerel fuarlar düzenlenmeli. Bunlar sektörel, ihracat fuarları olabilir. Ve bu fuarlar sınır bölgelerinde de yapılabilir.
- Irak'a yönelik katılımı fayda görülen fuarlardan biri de daha önce belirtildiği üzere üyemizin şirketi tarafından organize edilmekte olup 22 – 26 Eylül 2004 tarihleri arasında Amman – Ürdün'de yapılması planlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için www.merosa.net'e müracaat edilebilir.
- Sektörler arası konsorsiyum oluşturularak, Irak'taki ihaleler takip edilebilir. Bu sektör içi rekabetten gelen dezavantajları ortadan kaldıracak gibi, çok yönlü projelerde de avantaj sağlayabilir.
- İşadamları heyetleri davet edilmeli. Hem araç hem de konaklama anlamında sağlanan desteklerle işadamları Türkiye'ye getirilerek, Türkiye pazarını tanımaları ve ticareti artırmaları hususunda olumlu katkıları olabilir.
- 3 Mart 2004 tarihli Akbank Aksigorta'nın açıklamalarına göre, Irak'a

yapılan sevkiyatlar savaş silahlarına bağılı hasarlar ve hırsızlık teminat altına alınacak. Bu Irak'a yapılacak ticaret ve yatırım faaliyetlerini daha da kolaylaştıracaktır.

Irak içerisinde ise;

- “yüksek-profil” olarak tabir edilen lüks eşya, iyi giyim, yüksek model araba gibi sizi özellikle bir yabancı olarak ön plana çıkaracak faaliyetlerden kaçınınız.
- yerli gözükme lehinize olur.
- mutlaka yerel rehberiniz/ mihmandarınız olsun.

4.3 IRAK'A GİRİŞTE İSTENEN BELGELER

Aslında pasaport dışında istenen belirli bir belge yok. Teknik olarak Irak'a Habur sınır kapısından girişte, Irak tarafında herhangi bir şey sorulmuyor. Direkt pasaport ile girilebiliyor.

Ancak Türkiye tarafından çıkışta pasaport yanında, ticari belgelerin kanıtlanması ve ticari amaçla gidildiğinin belirtilmesi önem arz edebilir. Gazeteciler dışında turistik amaçlı seyahatlere izin verilmediği belirtilmektedir.

4.4 TİCARET YAPILABİLECEK ÖNEMLİ SEKTÖRLER

İşadamları ve sanayicilerin Irak pazarında ticaret ve yatırım yapabilecekleri ürün ve sektörler ise şöyle,

İlaç ve tıbbi malzeme.

Gıda maddeleri: özellikle çikolata, şeker, pirinç, çay, çocuk maması, süt tozu.

İnşaat: yıkılan hastane, köprü ve diğer altyapı onarımları ve yeni inşaatlar.

Otomotiv yedek parça ve aksesuarları ile bakım ürünleri.

Otomotiv: lastik, akü ve diğer aksamalar.

Mobilya: her türlü ev ve ofis mobilyaları.

Jeneratör, küçük büyük her türlü güç kaynağı.

İş makineleri, otomobil, traktör, kamyon, tır, otobüs, biçerdöver.

İnşaat malzemeleri: demir, çimento başta olmak üzere, her türlü inşaat malzemesi.

Beyaz eşya: buzdolabı, TV, çamaşır makinesi, klima ve diğerleri.

Tekstil: kumaş, hazır giyim ve diğerleri.

Aykkabı.

Her türlü kozmetik ürün.

4.5 PARA TRANSFERİ

Irak'tan ödemeler halen üç kanaldan yapılmaktadır. Birincisi Dubai – Amman üzerinden açılan akreditifler, ikincisi nakit, üçüncüsü ve yeni uygulama ise Türkiye'de açtıkları hesaplar üzerinden yaptıkları alımların ödemelerini gerçekleştirmek.

Ayrıca Ürdün Housing Bank for Trade & Finance üzerinden iki yönlü havale işlemleri gerçekleşiyor. Irak dışına havalelerde %0,05, Irak'a havalelerde ise ücret alınmıyor.

Ürdün dışında Akbank'ın Kuveyt'te anlaştığı bir banka aracılığıyla havale işlemleri gerçekleştirilebiliyor ve 3 gün valörle para Irak'a ulaşıyor.

Bankacılık sektörünün durumu ve bankacılık hizmetleri ile ilgili detaylı bilgi için **bkz. 2.8 Bankacılık** maddesi.

4.6 AÇILACAK İHALELER VE PROJELER

Irak'ta bulunan fabrikalar ise şöyle ; 6 adet Un Fabrikası, 8 adet Çimento Fabrikası, 3 adet Sigara Fabrikası, Sanayi Bölge (İskenderiye Bölgesi), İlaç Fabrikası, Deri fabrikaları, İş merkezleri (her ilde var, Bağdat'a ise 10'dan fazla var), Dikiş Fabrikaları, Askeri fabrikaların araç gereçleri.

Irak'ta çeşitli bakanlıkların açtığı ihalelerle ilgili bilgiler Mart 2004 başı itibariyle duyuruldu. Bu projelerin önemi finans kaynaklarının ABD'nin tahsis etmiş olduğu ve ABD'li firmalara öncelik verdiği fonlardan farklı olması. CD formatında dağıtılan bu bilgilerin tamamına <http://www.musiad.org.tr/disliiskiler/irak/irak700proje2004.exe> linkinden web formatında derlenmiş haliyle ulaşılabilir.

4.7 İLGİLİ WEBSİTELERİ VE ADRESLER

Türk şirketlerinin, aşağıdaki internet adreslerinden ihalelerle ilgili bütün bilgileri edinmeleri mümkün. Adresler şöyle

www.cpa-iraq.org

www.rebuilding-iraq.net

www.iraqcoalition.org/business

www.export.gov/iraq

<http://kirkuk-business-center.org>

<http://iraqibusinesscenter.org>

<http://portaliraq.com>

<http://www.usaid.gov/iraq>

ve

<http://www.iraqdaily.com>

Bunların dışında, Irak ile ilgili diğer websiteleri ise kategorilere ayrılarak aşağıda verilmiştir.

4.7.1 Irak'ın İmarı İçin Oluşturulmuş Yönlendirme Kuruluşlar

Humanitarian Information Center for Iraq

www.agoodplacetostart.org

Iraq Reconstruction Reporter

www.topiksolutions.com/issues/gigg

PBS

www.pbs.org/newshour/bb/middle_east/iraq/postwar/reconstruction.html

Iraq Reconstruction Task Force – Department of Commerce

www.export.gov/iraq

4.7.2 Uluslararası Kuruluşlar

World Health Organization

www.who.int

United Nations Development Program

www.undp.org

World Food Program

www.wfp.org

4.7.3 Amerikan Kuruluşları

United States Agency for International Development

www.usaid.gov/iraq

United States Embassy in Amman - Jordan

www.usembassy-amman.org.jo

Embassy of Jordan in Washington

www.jordanembassyus.org

US Department of State – International Information Program

www.usinfo.state.gov/products/wahfile

4.7.4 Şirketler

Bechtel Corporation

www.bechtel.com/iraq.html

Halliburton

www.halliburton.com

Aramex

www.aramex.com

Mid Contracting

www.mid-contracting.com

Parsons Brinckerhoff

www.pbworld.com

ABT Associates

www.abtassoc.com

Creative Associates International

www.caii.net

Menio Worldwide

www.menloworldwide.com

4.7.5 Ürdün Kuruluşları

Jordanian Ministry of Industry and Trade

www.mit.gov.jo

Jordanian Customs Department

www.customs.gov.jo

Royal Scientific Society

www.rss.gov.jo

Petra Engineering Industry

www.petra-eng.com

JABA, the American Chamber of Commerce in Jordan

www.jaba.org.jo

Amman Chamber of Industry

www.aci.org.jo

Information Technology Association

www.intaj.net

Jordan Exporters Association

www.jordanexpoerters.org

4.7.6 Diğer

Coalition Provisional Authority

www.cpa-iraq.org

Iraqi Business Centers

www.iraqibusinesscenter.org

www.baghdadbusinesscenter.org

<http://kirkuk-business-center.org>

U.S. Department of Commerce

Iraq Reconstruction Task Force

Business Outreach Hotline & Website:

Tel: 1-866-352 47 27

Fax: (202) 482 09 80

E-mail: iraqinfo@mail.doc.gov

Web: www.export.gov/iraq

U.S. Foreign Commercial Service

American Embassy, Kuwait

Tel: 965-539 53 07/8 Ext.2392

Fax: 965-538 02 81

E-mail: Kuwait.city.office.box@mail.doc.gov

Web: www.buyusa.gov/kuwait/en/

U.S. Foreign Commercial Service

American Embassy, Amman, Jordan

Tel: 962-6-592 01 01, Ext.2632

Fax: 962-6-592 01 46

E-mail: ammanoffice.box@mail.doc.gov

Web: www.buyusa.gov/jordan/en/

U.S. Department of Commerce, Bureau of Industry and Security

Export Counseling Division

Tel: (202) 482 48 11

Web: www.bis.doc.gov

U.S. Agency for International Development

www.usaid.gov/iraq/activities.html - for USAID Iraq Opportunities

U.S. Army Corps of Engineers

Tel: 1-866-461 51 71, the Defense Department Iraq Contract Hotline

www.hq.usace.army.mil/cepa/iraq/contracts.htm - for USACE Iraq Opportunities

www.hq.usace.army.mil/cepa/iraq/faq.htm - for USACE Iraq Contract FAQ

U.S. Department of Agriculture

Foreign Agricultural Service

Lee Schatz

Tel: 1-202-690 11 80

E-mail: lee.schatz@fas.usda.gov

U.S. Department of State

Office of Commercial and Business Affairs

www.state.gov/e/eb/cba/iraq

U.S. Department of State

Travel Warning and Update Security Information for Iraq

<http://travel.state.gov/iraq.inl>

U.S. Department of State International Police Recruiting Program

www.state.gov/g/inl

U.S. Department of Treasury

Office of Foreign Assets Control

Tel: 1-800-540 63 22

Web: www.treas.gov/offices/enforcement/ofac

U.S. Department of State, Defense Trade Controls

www.pmdtc.org

U.S. Central Command

www.centcom.mil

United Nations

Office of the Iraq Oil-for-Food Program

www.un.org/depts/oip

Oil-for-Food Contract Inquiries

U.S. Department of State, U.S. Mission to the U.N.

Mr. George Southern

Tel: (202) 736 79 37

E-mail: southernsgs@state.gov

United Nations Iraq Programs

www.devbusiness.com

www.iapso.org

www.iq.undp.org

Iraqi Business Guide "Yellow Pages"

www.ibcguide.org

New Regulations and Business Opportunities

www.baghdadforum.com

U.S. Government Contracting Rules and Procedures

www.arnet.gov/far/loadmainre.html

www.fedbizopps.gov

Programme Management Office (POM) Contracts

www.rebuilding-iraq.net

İhracat-İthalat için

www.export.gov/iraq

Güvenlik Hakkında Bilgi Almak için

www.centcom.mil

www.hiciraq.org

www.travel.state.gov/iraq

Bankalar

Bank of Baghdad

(1-914) 822 70 83

Cedit Bank of Iraq

(1-914) 360 04 94

Dar Es Salam Investment Bank

(1-914) 360 46 46

Iraq Middle East Investment Bank

(1-914) 360 42 42

5 - YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Dışişleri Bakanlığı Irak Daimi Eşgüdüm Komitesi – İlgili MÜSİAD Toplantı Raporları.
2. MÜSİAD Dış İlişkiler Komisyonu – Irak İnceleme Gezileri.
3. Coalition Provisional Authority - www.cpa-iraq.org
4. İhracatı Geliştirme Merkezi (İGEME) – www.igeme.org.tr
5. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) – www.deik.org.tr
6. Dünya Bankası “Joint Needs Assesment Teams Report” – www.worldbank.com
7. Dünya Gazetesi – www.dunyagazetesi.com.tr
8. Yahoo News ! – news.yahoo.com
9. Dünya Gıda Programı - www.wfp.org
10. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı: (United States Agency for International Development) - www.usaid.gov/iraq
- 11.The Economist – www.economist.com
12. Time – www.timeeurope.com & Newsweek – www.newsweekinternational.com

■ MÜSİAD Irak İnceleme Gezisi, Dış İlişkiler ve Fuar Komisyonu Başkanı Yusuf Cevahir, Komisyon üyeleri Dr. Ahmet Fedaioglu, Yunus Takak ve İbrahim Ceylan'dan oluşan MÜSİAD Heyeti ile 9-14 Şubat 2004 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Resimde MÜSİAD Heyeti, Irak Sanayi Bakanı ile birlikte.

■ MÜSİAD Heyeti (9-14 Şubat 2004), Bağdat Büyükelçisi Osman Paksüt ile

■ MÜSİAD Heyeti (9-14 Şubat 2004), Kerkük Ticaret Odası Başkanı ile

■ 24 Haziran 2003 Salı günü 21 kişiden oluşan Irak Heyeti, MÜSİAD Genel Merkezi'ni ziyaret etti. 30 MÜSİAD üyesinin iştirak ettiği toplantıya Genel Başkan Yardımcısı Dr. Ömer Bolat başkanlık etti. Ayrıca toplantıya, Dış İlişkiler ve Fuar Komisyonu'ndan Yusuf Cevahir, Gazi Mısırlı, Serdar Yeşil, Dr. Ahmet Fedaioglu, Mustafa Taşkıran, Sunusi Mısıroğlu ve Yusuf Katipoğlu katıldı.

■ Musul Valisi, Musul Sanayi Odası Başkanı, Kerkük Ticaret Odası Başkanı, ABD Yetkili Subayı ve beraberlerinde bölgeyi temsilen gelen 20 kişilik işadamından oluşan Irak Heyeti, 6 Ekim 2003 Pazartesi günü MÜSİAD Genel Merkezi'ni ziyaret etti. Genel Başkan Yardımcısı Dr. Ömer Bolat'ın başkanlığında yapılan oturumun ardından, yaklaşık 45 MÜSİAD üyesinin katılımıyla karşılıklı ikili iş görüşmeleri yapıldı.

■ Musul Valisi, Musul Sanayi Odası Başkanı, Kerkük Ticaret Odası Başkanı ve beraberlerinde bölgeyi temsilen gelen 20 kişilik işadamından oluşan Irak Heyeti (6 Ekim 2003 Pazartesi).

■ 15 Ocak 2004 tarihinde “Irak’ta İş Yapmak (Ticari fırsatlar,İhaleler ve Yatırım)” konulu Perşembe Toplantısı tertip edildi. Başkanlığını Genel Başkan Yrd. Dr. Ömer Bolat’ın yaptığı oturuma, Dışişleri Bakanlığı Irak ve Afganistan Eşgüderi Büyükelçi Ahmet Ökçün, MÜSİAD Dış İlişkiler ve Fuar Komisyonu’ndan Gazi Mısırlı, Dr. Ahmet Fedaioglu ve Yunus Takak konuşmacı olarak katıldı. Toplantıya yaklaşık 60 MÜSİAD üyesi katıldı.

■ Dış İlişkiler ve Fuar Komisyonu, 22 Mayıs 2003 tarihinde “Irak’ın Yeniden Yapılandırılması” başlıklı Perşembe Toplantısı tertip etti. Genel Başkan Yrd. Dr. Ömer Bolat, Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Yusuf Cevahir, Komisyon üyeleri Mustafa Taşkiran ve Dr. Ahmet Fedaioglu’nun konuşmacı olarak katıldığı toplantıya 40 MÜSİAD üyesi iştirak etti.

■ Iraklı İşadamları Heyeti, 25 Mart 2004 Perşembe günü MÜSİAD’ı ziyaret etti. Heyet ile Yönetim Kurulu Üyesi-Dış İlişkiler ve Fuar Komisyonu Başkan Yrd. Gazi Mısırlı’nın başkanlığında bir toplantı yapıldı. 11 Iraklı firmadan gelen işadamları ile yapılan ikili iş görüşmelerine 65 MÜSİAD üyesi katıldı.

■ Iraklı İşadamları Heyeti, 25 Mart 2004 Perşembe günü MÜSİAD'ı ziyaret etti.

■ 25 Mart 2004 tarihinde MÜSİAD'ı ziyaret eden Iraklı İşadamları Heyeti ile yapılan görüşmelerin ardından, Irak İşadamları Derneği ile Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği arasında İşbirliği Anlaşması imzalandı.

■ 1-4 Ocak 2004 tarihleri arasında MÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi-Dış İlişkiler ve Fuar Komisyonu Başkan Yardımcısı Gazi Mısırlı başkanlığındaki komisyon heyeti, Irak'a (Zaho, Duhok, Musul, Bağdat) bir inceleme gezisi gerçekleştirdi.

Bu raporda, Irak'ta işgal öncesi durum ve işgal sonrası siyasi, ekonomik ve ticari gelişmeler, bu çerçevede güncel ticaret ve yatırım bilgileri, işadamlarına tavsiyeler yer almaktadır. Ayrıca, genel bilgilerin yer aldığı teorik bölümün yanında, bölgeyi ziyaret eden işadamlarımızın gözlemleri ve pratik tavsiyelerinden oluşan uygulamaya dönük somut öneriler bulunmaktadır.

ISBN 975-7215-45-7

9 799757 215454